

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK

MÅNEDSSKRIFT

Peter Kr. Iversen: Hans Neumann

Th. Peters: Peterum

Henning R. Haugaard: Guldgraveren Nis Peter Rossen

Fr. Rudbuck: Flensborg i tal

H. K. Kristensen: Brønspræsten Christen C. Billums børn

H. E. Sørensen: Billige virkemidler

Bjørn Svensson: Om grænseforløbet 1864–1920

Bog anmeldelser

Grænselandsdagbog

OKTOBER

10 · 1978

54. ÅRGANG

For 60 år siden
den 11. november
1918 kl. 11
tav kanonerne

99.-

330 sider -
heraf 28 spec.
billedsider

Thomas Dinesen, Jels, er en af de 30.000 sønderjyder, der var tvunget med som tysk soldat i 1. verdenskrig. Læs den 83-årige veterans fængslende beretning om krigens gru og byrder.

Forord ved prof., dr. phil. Troels Fink.

Thomas Dinesen, Jels

Over et tusinde breve sendte Thomas Dinesen hjem til sine forældre under den første verdenskrig. Dette, sammen med en fantastisk hukommelse og en god iagttagelsesevne, er baggrunden for, at han har kunnet fortælle denne beretning. Thomas Dinesen beretter om baggrunden for krigen, hvordan den indvirkede på tilværelsen i Sønderjylland, om rekruttiden i Slesvig, turen til fronterne, om krigshandlinger, den russiske befolkning og den russiske vinter. Det er historien om den russiske revolution, om hvordan man undgik de revolutionære ved at trække i russiske uniformer, om lazaretophold, tilbageturen fra Rusland, og senere igen den tyske revolution, hvor landsmænd kæmpede mod landsmænd. Og så til sidst hjemturen til Sønderjylland. Denne bogs beretning er et stykke danmarkshistorie.

Køb bogen hos Deres boghandler.

Hans Neumann

AF PETER KR. IVERSEN

Den 2. november fylder museumsinspektør Hans Neumann, Haderslev, 70 år, og i den anledning har Historisk samfunds formand, landsarkivar Peter Kr. Iversen, Åbenrå, skrevet en hilsen, hyldest og tak for mange års god og højt værdsat samarbejde.

Da Haderslevs nye, flotte museumsbygning blev indviet for et lille års tid siden, trådte Hans Neumann kort efter tilbage fra den stilling som museumsinspektør, han havde beklædt siden 1936, altså i mere end fire årtier. Han fulgte dermed en af sine læremestres, direktør ved Nationalmuseet, dr. M.

Mackeprangs eksempel, idet denne tog sin afsked, da Nationalmuseets nye bygning var rejst og indviet 1938. På samme måde, som Nationalmuseets struktur blev dr. Mackeprangs, er Haderslev Museums placering i den sønderjyske museumsstruktur Hans Neumanns. Et livs arbejde i arkæologiens tjeneste blev kronet med indvielsen af en imponerende nybygning. Arbejdet med indretningen af de stående udstillinger er i betydelig udstrækning overladt til yngre kræfter, som har deres livsløb foran sig. Hans Neumann har herved vist en tillid til ungdommen, som kun den kan gøre, der selv

i de unge år fik betroet betydningsfulde opgaver og et tilsvarende ansvar.

Nu et lille års tid efter sin afsked runder Neumann den 2. november sit halvfjerds-sindstyvende år, og denne lejlighed til at bringe et af Historisk Samfund for Sønderjyllands æresmedlemmer og vor mangeårige medarbejder hjertelige hilsner og lykønskninger skal ikke forsømmes, men først og fremmest skal lejligheden benyttes til at sige ham tak for de mange år i sønderjysk histories tjeneste.

Hans Neumann er gårdmandssøn fra Sønder Vilstrup, men hans hu stod til bogen, og han forlod Haderslev Katedralskole 1927 med en klassisk-sproglig studentereksamen. Sine studier ved Københavns Universitet med historie som hovedfag og græsk som bifag afsluttede han med embedseksamen 1936, men allerede da havde han i tre år arbejdet i Nationalmuseet og fået den uddannelse, der kvalificerede ham til stillingen som museumsinspektør i Haderslev ved C. M. Lunds afgang 1936. Han fik derved sit virke i sin hjemegn, og det er ikke ilde i en stilling som hans at besidde lokalkendskab.

Et sådant lokalkendskab kan dog have både sine gode og mindre gode sider, thi i hans fødesogn kan man vel ikke have betragtet det som særlig hensynsfuldt, at han ikke kunne lade en ung, dygtig lærerinde være i fred, men førte hende til Haderslev som sin brud. Det blev i hvert fald ikke blot for Hans Neumann, men også for Haderslev Museum en stor lykke, at Elisabeth Kristensen 1938 ændrede sit navn til Lis Neumann. Hun blev den fremragende restaurator af Haderslev Museums fine samling af tekstiler.

Det er faldet i Hans Neumanns lod at lede og deltage i store arkæologiske undersøgelser og udgravninger i Nordslesvig. Han har undersøgt og udgravet dysser, jættestuer og bronzealderhøje, han har afdækket tuegrave, vejspor, bopladser og oldtidsagre, han har gravet i voldsteder og fisket efter

skibsvrag og rester af skibsspærringer i Haderslev fjord. Men frem for alt vil hans navn være knyttet til de store Ejsbøludgravninger 1956–64 sammen med Mogens Ørsnes og undersøgelserne omkring Olmersvold eller Olgersdiget i Tinglev og Uge sogne sammen med dr. Vilh. la Cour. Med disse sidste og andre undersøgelser har han bidraget til at skaffe os ny og mere nuanceret viden om forholdene i de første århundreder af vor tidsregning. Hans undersøgelser på Haderslev Næs har bidraget til belysning af bebyggelsesforholdene her hen mod stenalderens slutning, hvor man hidtil ikke har regnet med, at der kunne være drevet agerbrug på fed lerjord. Hans arkæologiske indsats uforklejnet må det imidlertid ikke glemmes, at han også, hvilket udstillingerne i det nye museum afslører, har evnet at opbygge gode samlinger til belysning af historisk tid – især må den fornemme samling af Haderslev-sølv nævnes.

*

Hans Neumann har ikke beholdt sin viden for sig selv. Han har bidraget med velskrevne og fængslende afhandlinger, først og fremmest fra 1947 i Haderslev Museums egen årbog, i Sønderjysk Månedsskrift og Sønderjyske Årbøger, men også i Kuml og Fortid og Nutid. I oversigtsværker har han skrevet om oldtiden, bl.a. i Fra Gelsbro til Lillebælt, som han var medredaktør af, og i Gunnar Knudsens og Knud Kretzschmers bog om Angel. Bedst vidner den trykte årsberetning, som Haderslev Museum begyndte at udsende 1947, dog om hans alsidige virksomhed som arkæolog og museumsmand. Disse beretninger om udgravninger og undersøgelser udgør tilsammen en hel sønderjysk oldtidshistorie, og der burde engang samles et udvalg af Hans Neumanns vigtigste fundberetninger og arkæologiske afhandlinger med udgivelse for øje. Jævnligt støder man i hans beretninger på bemærkninger om, at en grundigere og mere videnskabelig redegørelse må vente indtil

videre. Mange gøremål og sidst det store byggeri har imidlertid hidtil hindret Neumann i at opfylde disse løfter. Nu, da han er forhenværende som museumsleder, men ikke som arkæolog og videnskabsmand, ser vi med forventning hen til den videnskabelige publicering af de vigtigste undersøgelser, han har været med i.

Der er på mange måder både inden og uden for museumsverdenen blevet lagt mærke til Haderslev Museum, der ved den nye museumslov 1958 blev Nordslesvigs arkæologiske landsdelsmuseum. Også officielt blev hele Nordslesvig nu Neumanns arbejds-mark. Han har altid lagt vægt på den udadvendte, den pædagogiske virksomhed. Meget gerne har han demonstreret udgravninger for historisk og arkæologisk interesserede lægfolk, ja helt op til 600 personer har på en enkelt dag fået forevist en udgravning. Det har været en oplevelse ud over det almindelige at være med på en udflugt med Neumann som leder. Han behersker sit stof suverænt og har i sjælden grad evne til at placere fortidens levn i en forståelig sammenhæng.

Trods de umådeligt, ja til sidst uanstændigt trange pladsforhold i den gamle museumsbygning er det gennem årene lykkedes ham at arrangere små udstillinger af ny-erhvervelser eller dækkende bestemte, afgrænsede emneområder, udstillinger som i høj grad påkaldte sig offentlighedens interesse. Også et forsøg 1959 på at gøre fri-landsmuseet »levende« for en dag bør nævnes. Der blev klippet får, kartet og spundet uld samt tærsket med plejl, altsammen ledsaget af spillemandsmusik. En sådan side af et museumsarbejde er ikke uvigtigt; man får gennem sådanne arrangementer kontaktflader til et langt bredere publikum end nok så fornemt og videnskabeligt ordnede udstil-

*Hans Neumann på observationspost i Vedsted.
Foto: Hans Andersen 1966.*

linger formår det, og sådanne kontaktflader kan et museum slet ikke være foruden. Også gennem sin virksomhed i studiekredse og foredragsrækker er han nået ud til vide kredse og har dermed bidraget til at styrke den historiske interesse i landsdelen.

Om hans anseelse i fagkredse vidner, at han 1962–66 var medlem af Statens Lokal-museumsnævn, og at han fra 1953–63 var medlem af bestyrelsen for Jysk arkæologisk Selskab. I Haderslev var han 1946 medstifter af det byhistoriske arkiv og blev medlem af dets bestyrelse. Han var endvidere med til 1954 at stifte Haderslev Arkiv- og Museumsforening, hvis første formand han blev. Iøvrigt ville det føre alt for vidt at opregne alle de tillidsposter, som i tidens løb blev betroet ham eller alle de initiativer, han var med i.

Tilbage er at nævne Hans Neumanns forhold til Historisk Samfund. Han har siddet i styrelsen i to perioder på tilsammen 28 år, nemlig fra 1940–62 og fra 1965–71. Han tiltrådte som kasserer 1940 på et tidspunkt, hvor foreningens økonomiske og organisatoriske forhold ikke var de allerbedste. Medlemstallet var 1941, det første år Neumann aflagde regnskabet, 696, og dette balance-rede med 6428,81 kr. Sammen med Johan Hvidtfeldt, som 1941 tiltrådte som sekretær, gennemførte han en energisk medlemshvervning, og medlemskartoteket, der ved ekspeditionen af Sønderjyske Årbøger på Hejmdals trykkeri var kommet i uorden, blev reorganiseret. Allerede 1942 kunne formanden, amtslæge, dr. Lausten-Thomsen melde om medlemstilgang, og da Neumann 1948 trådte tilbage som kasserer, var medlemstallet 1225, medens regnskabet balancerede med 14.535,35 kr. Der var altså i denne periode sket en ganske betydelig udvikling inden for foreningen, som modsvarede af en tilsvarende stigende arbejdsbyrde for kassereren, der også stod for ekspedition af og regnskab for de skrifter, som nu begyndte at udkomme i stigende antal. Men nok så

meget betød det for Neumanns beslutning om at frasige sig kassererhvervet, at han 1947 var blevet medredaktør af Sønderjysk Månedsskrift og samtidig havde overtaget dette tidsskrifts ekspedition og regnskab. Indtil 1961 beklædte han hvervet som medredaktør af Månedsskriftet og var således med til ikke blot at holde det i live i en meget vanskelig periode, hvor der måtte konkurreres på indhold og økonomi med andre sønderjyske periodica, men også var med til at skaffe det en ganske væsentlig tilgang af nye holdere. Netop i de vanskelige år i slutningen af 1940'erne og begyndelsen af 1950'erne udførte Hans Neumann et meget betydningsfuldt arbejde for at få Sønderjysk Månedsskrift til at overleve, og uden hans optimisme havde det næppe kunnet gennemføres. Sønderjysk Månedsskrift og dermed Historisk Samfund for Sønderjylland er Hans Neumann megen tak skyldig for denne indsats.

Men også på så mange andre områder har foreningen kunnet drage nytte af hans arbejdskraft. Han var en af hovedmændene ved dens omorganisering 1955, han har været med som planlægger og leder af egns- og byvandring, han har været brugt af redaktionerne som konsulent ved arkæologiske afhandlinger, men især er han vel blevet brugt, måske også misbrugt som foredragsholder. Da han 1971 på årsmødet i Nordborg definitivt trådte ud af styrelsen, kunne næstformanden, Chr. Stenz, bringe ham foreningens tak for næsten 30 års dygtigt virke i styrelsen og foreslå ham ud-nævnt til æresmedlem, den højeste hæder et årsmøde kan give et fortjent medlem. Det er nu kun tilbage ved halvfjerdsårsdagen at gentage denne tak over for vort æresmedlem, samtidig med at der udtales ønske og håb om, at der endnu må ligge mange gode arbejdsår forude for ham. For mit eget vedkommende tilføjes en dybfølt tak for de mange, mange års gode og højt værdsatte samarbejde.

Fra Ejderen ved Stapelholm. (Foto Th. Peters).

Peterum

AF TH. PETERS

Tidligere rektor ved Uffeskolen i Tønning, Th. Peters, der nu bor i Kollund, er begyndt at skrive sine erindringer, foreløbig fra de første år i landsbyerne Tielen og Bargaen i Stapelholm.

Fra originalteksten, der er skrevet på plat-tysk og oversat af Th. Peters datter, lærer fr. Ingrid Faurby, bringer vi her et kapitel fra et af de syv afsnit, der under titlen »Uns Dörp« udkommer i bogform til foråret hos Boysen & Co., Heide.

Som dreng tænkte jeg aldrig over det. Sådan var det nu engang, og sådan skulle det være. Når mandfolkene hjemme i landsbyen kom lidt op i årene, fik de et nyt navn. Når Hans-

bur gik på aftægt, hed han ikke længere Hansbur, så hed han Hansum, Jørn blev til Jørnum, Klaas til Klaasum, Hinnerk til Hinnerkum og Jakob til Jakobum.

Peterum var også en af de gamle, men han var ikke gået på aftægt, det kunne han heller ikke komme til, for han var hverken bonde eller arbejdsmand. Han var den sidste størfisker på Ejderen, og det var jo noget helt for sig selv. Så vidt jeg ved, havde Peterum i sine unge dage sejlet med de berømte »Windjammers« på de store have. Siden havde han i en årrække fragtet tørv og sten op og ned ad Ejderen, og til sidst var han faldet til ro og havde slået sig på størfiskeriet.

Dengang Peterum sejlede ind i min barn-

domsverden, var hans ryg allerede bøjet, og han var noget usikker til bens. Vind og vejr havde tørret ham ind, men han var sej som fåreskind – ikke til at slide op. Vi drenge beundrede ham, fordi han ene mand kunne klare den vældige stør! Men Peterum havde også noget andet, som gjorde ham stor i vore øjne. Han havde et gammelt forladegevær! Det havde været med i danskerkrigen, sagde han hemmelighedsfuldt, og det havde nok været med til at spytte bly om ørerne på manganen. Når Peterum lå på lur mellem solbærbuskene for at skyde krager med sin lange bøsse, kom jeg altid til at tænke på de gamle »Trappers« fra det Vilde Vesten, sådan som de færdedes i mine indianerbøger.

Og så var der Peterums røgkåte! I landsbyen var der to gader, Overgade og Nedergade. Nedergaden gik langs med Ejderengen, og der lå også Peterums røgkåte. Det var et hus uden skorsten, lige som man havde dem i fordums tid. Teglstenskomfuret står bagest i loen, og røgen må selv finde vej ud. Den slags huse fandtes endnu hos os dengang, og de findes den dag i dag oppe på den tørre gest og ude i Fockbek, hvor de stedlige molboer i sin tid druknede ålen. Når man kom ind i loen udefra, var der bælgmørkt selv ved højlys dag. Røgen bed i øjnene, og der lugtede af skinke, spegepølse og røget ål. Når jeg tænker tilbage på det, er det, som om jeg kan mærke lugten endnu. Set udefra var huset den rene idyl. Det stod, eller rettere det lå på maven og havde trukket stråtaget godt ned om ørerne. De små vinduesøjne missede ud over de grønne enge ned mod Ejderen. Og når røgen trak ud gennem den øverste halvdel af døren, så det næsten ud, som om Peterum selv lå der i solen med sin trapperhat på og røg pibe. Når man så gik over gaden, var der først den lille have med brønden og æbletræet. Derfra gik det ned til Ejderen – først et brædt over grøften – og så en fodsti over strandengen. Og der lå Peterums to fiskerbåde.

Den gamle båd tog Peterum det ikke sær-

lig højtideligt med. Den måtte vi gerne lege med og sejle rundt i, men den nye var han meget øm over. »Her må I altså ikke komme med jeres beskidte ben,« sagde han mange gange, »her bor og sover jeg!« Den ene halvdel af båden havde Peterum spændt sejldug over. Der blev de ting stuvet ned, som ikke måtte blive våde. Der havde han også sit sengetøj, og der sov han, når han blev ude natten over. Han lagde altid et lag tørv i bunden, så lå han varmt og havde også noget at fyre op med, når han skulle lave mad. I den anden halvdel havde han sit fiskegrej.

Allerøverst lå det stormaskede net. Det blev foldet sammen på en særlig måde, så det ikke gik i knuder, når man skulle sætte det ud. Meget afhang af nettet, og han lod aldrig nogen anden røre ved det! Og når så maden, drikke og tobakspiben var kommet om bord, trak Peterum ankeret op af slikken og sejlede ud.

Vi drenge var ellers ikke særlig ivrige efter selve fiskeriet. Det var alt for kedeligt for os. Jeg har aldrig været ude at fiske med Peterum. Vi ville hellere lege på Ejderengen og tumle med den gamle båd. Men så kunne det ske, at Peterum kom tilbage fra sin fisketur. Når vi fik øje på ham ved den sidste bugtning af floden, kunne vi allerede på lang afstand se, om der var fangst. Når der hang en line bagud af båden, havde Peterum en stør på slæb, og så måtte vi hjælpe med at hale den i land. Det var nu slet ikke så nemt. Støren havde en jernkrog gennem næsen, og vi havde linen i hånden. Men fisken var ikke meget for at komme op af vandet. »Hold fast i linen,« sagde Peterum, »han skal nok give sig!« Men når den slet ikke ville overgive sig, måtte vi selv holde linen, og Peterum vadede ud med sine lange støvler og gjorde det af med den. Så piskede det store dyr vandet til skum, og Peterum var helt gennemvåd. »Det er en skam for sådan et dyr, men menneskeheden skal jo også leve,« sagde han og tørrede den blodige slagtekniv af i sivene. Når støren var død, kunne vi lettere få den

op på land, men det tog alligevel vejret fra os! Der var jo fyre iblandt, der var otte til ti fod lange og vejede lige så meget som en voksen gris. Og når vi havde fået støren op på det tørre, blev den da også slagtet og parteret næsten som en gris. Peterum kunne sit kram, og i løbet af et øjeblik havde han skåret finnerne, rygknopperne og alle ujævnhederne af, og så sprættede han maven op på den. Støren skulle jo renses. Men rognen, rognen, den var det vigtigste! Den blev gemt væk for sig selv i en fin lærredspose. »Den bliver til kaviar for de fornemme folk med den store pengepung,« sagde Peterum, og så saltede han støren ned og syede den ind i sækkelærred. En af os måtte løbe op til vognmanden Hasch Bruhn og give besked om, at han skulle køre en stør til banegården, og de andre måtte grave et hul til indvoldene. »Der skal ikke være nogen stank efter os,« sagde Peterum.

*

Meget mere kan jeg ikke fortælle om Peterum fra min drengetid, men senere kom jeg endnu et par gange i snak med ham, og på den måde fik jeg lidt mere at vide både om ham selv og størfiskeriet.

»Når du kigger ud over vandet heroppe fra diget,« sagde Peterum, »ser det så blankt og glat ud, som om der var lige dybt over det hele, men det er der langt fra. Næsten overalt er der slikbanker. Der står aldrig meget vand der, og ved ebbe er der tørt. Men så er der prielen, den roder sig vej mellem bankerne. Snart snor den sig til den ene side, snart til den anden. Somme tider deler den sig, eller den breder sig ud, og så er den ikke meget dybere end vandet over bankerne. Her i bugtningen er prielen mere end tyve fod dyb, der kan jeg ikke engang bunde med bådshagen! En størfisker, som ikke kender noget til prielens forløb eller dens dybde, kan godt pakke sammen, han får ikke så meget som skyggen af en fisk i garnet. Støren er slet ikke så dum, som den ser ud til. Hvad den store stør angår, så kommer den op gen-

nem Ejderen med prielen, og når den står foran garnet og mærker, at der er noget galt, vender den først engang om og lurer lidt. Og hvis jeg holder mig i ro, kommer den lige så stille op igen og prøver engang til. Støren er lige så dreven som stædig, og der skal noget til, før den finder sin overmand.«

Jeg spurgte engang Peterum, hvordan han kunne forliges med de skibe, der sejlede på Ejderen, siden han jævnlige spærrede det meste af farvandet med sit net. »Det har ingen nød med sejlskibene,« sagde Peterum, »dem opdager jeg på lang afstand, og det indretter jeg mig efter. Når de kommer frem i sidste bugtning, tager jeg mit grej sådan lidt til side, så de kan slippe forbi. Jeg kender alle skipperne, og de kender mig, og de ved, at hvis det er mig, der giver farten fri, så har de også vand under kølen, selv om de må sejle over slikbanken. Men de her forbandede, ny-modens dampere – når de kommer – de laver ikke andet end ulykker!! Man opdager dem jo slet ikke! På engang pløjer sådan et bæst rundt om hjørnet – og så bare op gennem prielen med tuden og skældud, fordi garnet ligger i sejltrenden!! Men selv om de skaber sig nok så tosset, jeg tager den med ro. Lad dem bare køle af. Men de her bøller har trods alt jaget mig mangan en stør ud af garnet.«

»For resten er støren ved at blive sjældnere. Den må fredes, siger jeg, fredes i nogle år og i hvert fald engang imellem! Ikke blot her hos os, men alle steder – i Danmark og Holland og overalt – ellers har vi snart udryddet den! Nu sig mig, er det ikke hul i hovedet?!! Vi fanger støren om foråret, når den er med rogn, bare fordi vi får flest penge for kaviaren. Og så er det ikke kun ude med den ene fisk, nej, vi dræber hver gang hundredetusinde og millioner af unger, som ellers gerne skulle have lov til at leve og blive store. Det er slet ikke fisken, vi er ude efter, det er æggene, vi fanger! Det kan ikke blive ved i det lange løb. De siger godt nok, at naturen udligner det igen. Men det vil jeg sige dig, min dreng, så megen uforstand i

een klat kan selv den bedste natur ikke stinke omkap med!! Nej, jeg siger bare, den dag kommer engang, hvor de haler den sidste stør i land, og så er det slut med fiskeriet på Ejderen!»

Der var folk, der sagde, at Peterum kunne andet og mere end fange stør. Selv om han aldrig havde ejet et barometer, havde han mere vejrforstand i sin storetå end meteorologerne i deres kloge hoveder. Nogen sagde, at han vist havde en finger med i spillet, når vejret skulle laves. Han var ikke for ingen ting navnebror til selveste St. Peter! Der blev også sagt, at Peterum kunne »se« noget, ingen andre kunne få øje på, når han i nattens mulm og mørke var ude på vandet: et ildrødt skær over landsbyen eller et lys på Ejderen – det varslede ulykke. Men mens folk sagde sådan noget, holdt de sig gerne for munden. Han skulle da vel ikke ligefrem være synsk?

Men noget af en vejrprofet, det var han, det har jeg selv oplevet. Det var en af de gange, min far havde taget os børn med på en fodtur. Det skulle være den helt store udflugt. Ved Palhude ville vi tage færgen over Ejderen og så til Albersdorf og Grünthal. Der ville vi se højbroen over Kielerkanalen. Vi var stået op sammen med majsolen og gik nu oppe på diget hen imod færgen. Vi havde solen i ryggen, de grønne enge på højre hånd og det blanke vand til venstre. Over os hvævede den blå himmel sig høj og ren, ikke en sky var at se. Lidt længere henne sad Peterum og lod sine garn drive i det stillestående vand. Floden var på sit højeste, og ebbestrømmen var endnu ikke begyndt at gå den anden vej. Den gamle fisker sad med benene dinglende ned fra den stejle strandkant og varmede sin morgenkaffe på en trefod. Der blev snakket lidt om dit og dat, og da vi gik videre, råbte min far tilbage: »Vi får vel fint vejr i dag?« »Det bliver regn,« sagde Peterum. »Nu har jeg nok af det,« råbte min far, »det ser det så sandelig ikke ud til!« Peterum kom langsomt på benene. Han så sig som til alle verdenshjørner og rystede på hovedet: »Ja,

jeg ved nu ikke rigtigt. Det er for blidt, alt for blidt.«

Da vi senere sad i båden, spurgte min far færgemanden, hvad han mente om vejret, han var da også en slags fagmand på dette område. Peterum havde sagt, det blev regn. Færgemanden tyggede lidt på sin skrå, og så mente han, at Peterum var et værre vrøvlehoved, og selv en okse ville ikke drømme om at rette sig efter hans vås. I den senere tid havde han desuden gået rundt og fablet om broen. »Her kommer der engang en bro,« havde Peterum sagt, »jeg har allerede set den for tredje gang. De kører over Ejderen her om natten – i højde med hustagene og med stærkt lys.« »Men det er vrøvl allsammen,« sagde færgemanden, »hvis der engang skulle komme en bro, så bliver det ikke her, men ved færgen i Bergen. Der går hovedvejen over til Heide, og der har de jo også den store fæргеpram. Hvis de vil ha' en bro her, så må køretøjer og biler og det hele gennem Palhorn-mose, og det kan da aldrig gå an! Peterum skulle hellere bruge natten til at sove i, sådan som det hører sig til for et kristent menneske.« Desuden havde han som færgemand tit og ofte sejlet på Ejderen efter mørkets frembrud, og der havde ikke været noget at »se« – absolut intet!

Om eftermiddagen, lidt før end beregnet, kom vi på tilbagevejen igen forbi det sted, hvor Peterum havde siddet med sin morgenkaffe. Vi var våde til skindet! Himlen, vandet og engene – alt var gråt i gråt, og det regnede stadigvæk! »For blidt, for blidt!« havde Peterum sagt, og deri havde han fået ret. Bare det med broen, det kunne vi trods alt ikke tro på dengang. Men nu ved vi bedre. Broen blev bygget der, hvor Peterum havde set den – med en fast dæmning lige gennem Palhorn-mose. Siden er jeg selv kørt over Peterums bro et par gange om natten – »i højde med hustagene og med stærkt lys.«

Som ung havde jeg næsten helt tabt Peterum af syne. Når jeg var hjemme på ferie, kom jeg ikke så tit ned i byen, og når jeg

Den nye bro ved Palhude – Peterums »spøgelsesbro«.

endelig gjorde, var Peterum ude at fiske. Men engang i høhøstens tid sad vi, en flok piger og karle, på det sidste læs hø. Vi kom fra marskkogen og kørte langs indersiden af diget, sådan at jeg lige netop kunne kigge over diget og se Ejderen. Da fik jeg øje på Peterums båd, der drev i aftensolen derude på det gule vand. Det havde været en lang dag, og jeg var godt mør i lemmerne af at stikke hø op. Høhøsten var en barsk tid dengang. Så længe vejret holdt, var der hverken noget, der hed middagsstund, fyraften eller søndag. Alle havde travlt! Kun én i landsbyen havde tid nok, det var Peterum. Han ejede ikke engang et ur, sagde man. »Hvad skal jeg med det,« havde han sagt, »det kan jeg alligevel ikke rette mig efter.« Et menneske, som kunne leve uden ur, for hvem tiden ikke spillede nogen rolle, måtte leve i en anden verden. Det havde jeg aldrig før tænkt over.

Peterums verden var det åbne vand mellem digerne, og han indrettede sig efter flod og ebbe, efter sol og blæst og efter størens vandring. For ham var vandet »inde« og landet »ude«, og hvad der gik for sig ude bag digerne, gjorde han sig ikke mange tanker om. »De her folk har jeg ikke noget at gøre med,« sagde han engang, »jeg har ikke brug for dem, og de ikke for mig, og på den måde kommer vi heller ikke op at toppes.« Peterum havde sin egen verden. Der havde han fred og ro, og der havde han sit arbejde – alt det andet kom ikke mere ham ved. Men så hørte han jo ligesom heller ikke rigtig til nogen steder. Han var ensom og udenfor.

Vi unge havde det ellers vældig sjovt deroppe på hølæsset. Der blev hujet og leet og pjanket, men jeg kunne ikke lade være med at kigge over diget ind imellem, hvor aftensolen havde tændt en brand i himlen og Ejderens vand. Det flimrede og glimtede som tu-

sinde fakler. Peterums båd svævede som en sort streg i alt det brændende lys. Det var, som om en verden var ved at gå under derude – Peterums verden.

Næste dag mødte jeg Peterum på engen ved Ejderen. »Jeg skal lige en tur op ad flo- den til pumpen og se til åluserne,« sagde Peterum, »du kan godt komme med.« Så langt ville jeg nu ikke. Vi blev enige om, at han skulle sætte mig af på den anden side ved Borggården. Der ville jeg besøge en klas- sekammerat. Båden sad endnu godt fast i mudderet, så jeg måtte skubbe af alle kræf- ter, før vi kom flot. Jeg sad bag i båden, og Peterum sad over for mig og roede. I grun- den ville jeg gerne komme lidt nærmere ind på livet af ham, men jeg vidste ikke rigtigt, hvordan jeg skulle bære mig ad. Her sad vi på en måde så tæt sammen, og alligevel føl- tes det, som om Peterum var meget langt borte. Han så slet ikke på mig, han så hele tiden lige igennem mig på et sted langt ude bag ved mig, som om der var noget at »se« der. Jeg kom til at tænke på det, som folk sagde om hans besynderlige øjne: de kunne se mere end andres. Men det var sikkert no- get sludder.

Det slog mig, at Peterum i virkeligheden var mindre, end han havde været det i mine tanker. Han var kun en lille, spinkel mand og havde ikke meget sul på kroppen. Men ro – det kunne han! Næppe havde vi sat os til rette i båden, før vi var ovre på den anden side i Ditmarsken. Peterum roede med korte, tørre tag, og det så ud, som om han ikke anstrengte sig det mindste. »Det gør jeg hel- ler ikke,« sagde han, »det er strømmen, der giver os fart på. Jeg holder båden lidt skråt til bagbord, og så bringer strømmen os hen, hvor vi vil. Da jeg var ung, roede vi somme tider mod strømmen. Når man havde kræf- terne, skulle de også bruges. Men det har jeg for længst vænnet mig af med. Det er til ingen verdens nytte. Nu venter jeg, til strøm- men går, som det passer mig, og så lader jeg mig drive. Det går ganske vist lidt langsom-

mere, men i den tid man venter, behøver man ikke at ro. De unge mennesker vil jo gerne rende panden mod en mur. Men det giver kun skrammer og buler, og muren flyt- ter sig ikke alligevel. Når først man er kom- met lidt op i årene, går det op for én, at ho- vedet kan bruges til andet end til at lave huller i muren med. Og når man tænker lidt over det, bliver man klar over, at der findes mange ting her i livet, som det ikke står i ens magt at klare. Dem kan det slet ikke be- tale sig at bruge kræfter på. Så er det meget bedre at give sig tid og vente, til der byder sig en lejlighed. Hvis man kan vente, byder der sig altid en lejlighed før eller siden, og så skal der slet ingen anstrengelser til. Hvis man lader sig drive med strømmen, får man også, hvad der tilkommer én.«

Peterum satte mig af ved slusen, og da jeg var klatret op ad den fedtede stige og stod på diget, havde Peterum allerede staget sig gen- nem sielens udløb. Så snart han kom ud på åbent vand, fik strømmen fat i ham. Båden snurrede et par gange rundt om sig selv, så man næsten kunne blive bange! Peterum stod som en pæl bag i båden. Først lagde han bådshagen på plads – med spidsen indad, som skik og brug er – så satte han sig ned og bragte båden foran strømmen med et par korte tag, og så lod han sig drive.

*

Det var sidste gang, jeg var sammen med Peterum. Han var sej, og fiske lidt kunne han stadig på sin egen måde. Men den dag kom, da Peterum trak den sidste stør i land. End- nu en tid stod han en smule fortabt ved sin hytte og kiggede ud over vandet. Men det var, som om den rette lejlighed ikke ville byde sig mere. Omsider fik de ham lagt i seng, og nabokonerne kiggede til ham en- gang imellem. Min mor var dengang leder af kvindeforeningen, og når der var nogen i landsbyen, der ikke kunne klare sig selv længere, tegnede man sig på en liste og skif- tedes til at lave mad til den syge hver dag.

Peterums fiskepramme ved Palthudes gamle færgested.

Peterum havde i al sin tid fået en sølle kost, men nu skulle han have det lidt godt her på det sidste. Jeg ved ikke, om dette var en aftale kvinderne imellem, eller om de havde fundet på det hver for sig. Når det blev ens tur med maden, gjorde man i hvert fald lidt ekstra ud af den, fordi det var Peterum! Og den gamle lavede synligt op endnu engang. Rynkerne glattedes ud, øjnene fik glans, og han glædede sig fra den ene middag til den næste. Da min mor engang besøgte ham, sagde Peterum: »Nej, kære fru Peters, jeg kommer aldrig på benene igen – det bliver der ikke noget af! Men hvad, alting har jo en ende. Jeg kunne ellers godt tænke mig at blive ved lidt endnu bare for madens skyld.«

Da jeg igen en søndag kom hjem til lands-

byen, havde de andre fulgt Peterum til kirkegården dagen før. Men til trods for, at min gamle ven var borte, gik jeg min tur ned til strandengen. Det var en af de triste novemberdage, hvor hele verden er klædt i sæk og aske og blanke tårer drypper ned fra buske og træer. Peterums faldefærdige kåte kiggede med tomme øjne gennem tågesløret ned mod Ejderen. Døråbningen, som røgen plejede at komme ud af, havde naboerne lukket ved at sømme et brædt over. Der var ingen røg at se mere. Piben var blevet kold også for den gamle rønne. »Alting har jo en ende,« havde Peterum sagt. Peterums båd var trukket i land og lå nu skjult mellem sivene. Den var halv fuldt af vand, og under bænken drev en af Peterums slidte træsko.

Guldgraveren Nis Peter Rossen

VED HENNING ROSSEN HAUGAARD

Nis Peter Rossen, der var fra Rurup, Brande-rup sogn, tog som 21-årig til Australien for at søge lykken ved guldgravning og førte under hele opholdet (1854–67) dagbog. Efter sin hjemkomst købte han en gård i Gestrup ved Agerskov, og som ældre renskrev han dagbøgerne, som han kaldte: »Nis Peter Ros-sens erindringer fra rejsen til og opholdet i Australien og New Zealand 1854–1867«.

De originale dagbøger ligger hos forfatte-rens sønnesøn Gunnar Bloch Rossen, Varde, mens de renskrevne erindringer ligger hos en anden sønnesøn Paul Rossen, Ørderup.

De originale portrætoptagelser (på glas-plader) befinder sig hos familien Hörluck, Gestrup, hvor lærer Henning Rossen Hau-gaard, Kolding, har affotograferet dem. Han har også opstillet slægtstavlen, der står som indledning til selve artiklen, det første kapi-tel i hans oldefars erindringer.

Nis Peter Rossen blev født 29. april 1833 (død 1917) som søn af gårdmand Hans Rossen i Rurup og hustru Ingeborg Petersdatter. Hans Rossen, født 11. sept. 1970 var gift tre gange. Første gang med Åbel Åbel Hanses. Anden gang med Mette Marie Callesen fra Rurup. I dette ægteskab fødtes Peder Abel Rossen den 21. marts 1826. Hans mor døde imidlertid tidligt, og Hans Rossen giftede sig igen 2. sept. 1831 med den førnævnte Ingeborg Petersdatter fra Arrild. Hendes far hed Peter Lauritzen. I dette ægteskab fødtes to drenge, nemlig Peter Lauritzen Rossen, født 1. nov. 1831, der døde 17. apr. 1856 under opholdet i Australien. Den yngste var Nis Peter Ros-sen.

Hans Rossens forældre var Peder Hansen Rossen og Kirsten Pedersdatter fra Rurup. Peder Hansen Rossens far hed også Hans Rossen og blev født i Bevtoft 1716. Han var gårdmand og flyttede 1750 fra Bevtoft til Rurup med sin hustru Marie Persdatter, Per Hörlücks datter fra Bevtoft, og børn samt gamle mor Maren Rosses, der døde 1770 som enke efter Ros Christensen.

Den 9. april 1838 dør Hans Rossen; Nis Peter var da kun fem år gammel, og han kom derefter i pleje hos sin fars fætter Hans Hör-lück i Rurup, der 1820 var blevet gift med Pauline Dons, hvis forældre var Jens Ander-sen Dons af Viufgård ved Kolding og hustru Kirsten Nielsdatter Buch af Nagbøl. Hans Hörluck, der var lærer (dim. fra Tønder 1811) overtog omkring 1830 fødegården i Rurup efter sin ældre bror Niels, der var død ugift. Senere blev Hans Hörluck også sognefoged. I dette ægteskab fødtes seks børn, heriblandt datteren Nielsemine Andrea Cicilie Hörluck født 26. okt. 1832, der 29.3.1867 blev gift med Nis Peter Rossen efter hans hjemkomst fra Australien. I deres ægteskab fødtes fem børn: Hans Peter Lauritz Rossen (min bed-stefar), f. 5. nov. 1868. Hans Hörluck Ros-sen, f. 24. jan. 1870 (præst i Agerskov fra 1921–29) (gift Maria Bloch fra Hadsten). Paul Ingvar Rossen, f. 27. apr. 1872. Pau-line Rossen, f. 15. nov. 1874, og Peter Ros-sen, f. 7. aug. 1876.

*

Det var i fyrrerne, at jeg først så bladet »Dannevirke«, som da begyndte at blive holdt af enkelte der på egnen (Rurup ved

Nis Peter Rossen og Nielsemine Andrea Cicilie Rossen, f. Hörlück.

Branderup). Det var i dette blad, jeg læste den første beretning om Amerika, den skildrede dette lands herligheder på den mest glimrende måde.

Dette var nok til at vække en drengs begejstring og lyst til at se og deltage i disse herligheder, og allerede fra den tid stammer min lyst til at se mig om i verden. En sang med omkvædet: Skade at Amerika ligge skal så langt herfra, hvori dette lands herligheder blev besungen, gjorde nok sit til at forøge lysten til at flyve ud i verden, og jeg længtes kun efter at blive stor for at kunne få denne lyst og dette ønske virkeliggjort.

Imidlertid kom året 1848, dette vakte en ny begejstring, stærk nok til at dæmpe nykkerne om at flyve ud i verden. Enhver der har oplevet den tid ved, med hvilken begejstring enhver – ung og gammel – deltog i begivenhederne i de tre krigsår, og minderne fra denne tid kan endnu begejstre, trøste og

opmuntre hver, som har oplevet dem.

Australiens guld lokkede

I 1851 blev guldet opdaget i Australien, 1852 i efteråret nåede nogle dunkle rygter hertil, og om vinteren blev der skrevet en del derom. Dette vakte ikke blot hos mig men også hos mange andre unge mennesker lyst til at se sig om i verden og prøve lykken. Allerede i foråret 1853 rejste flere unge mænd her fra egnen til Australien. Det gjorde mig ondt, at jeg ikke kunne rejse med, da jeg var bundet ved min tjeneste, som jeg havde, men jeg bestemte mig allerede dengang til at rejse næste år og rettede mine sager derefter.

Hen på vinteren 1854 kom de første efterretninger fra dem, der rejste forrige år, dog ikke noget videre. De havde gjort rejsen dertil med et hamborgsk skib »Wilhelmsburg«,

havde været 120 dage om rejsen, de havde haft det mådeligt, både hvad plads og kost om bord angik.

Men i februar måned indtraf en begivenhed, som vakte en del opsigt. Der kom nemlig en tilbage af dem, der var rejst i foråret 53, dog ikke af dem der var rejst med Wilhelmsburg. Han havde været skomagersvend, nu viste han sig meget flot, købte sig en smuk ridehest, flakkede en del omkring og brugte mange penge, og rygterne gik, at dem havde han mange af. Da han næppe – eller lige just – kunne have gjort rejsen frem og tilbage i den tid, han havde været borte, spekulerede folk naturligvis på, hvorledes han kunne være kommet i besiddelse af så mange penge. – Nogle mente, at det var da let at forstå, guldet lå naturligvis så tykt, at han kunne samle det op i håndfuldvis, andre gættede på, at han havde giftet sig med en sort prinsesse og fået guldet i medgift. Andre havde endog mere forunderlige gisninger. Da jeg så i foråret kom til at rejse sammen med ham og senere blev nøjagtig bekendt med hans oplevelser forrige år, må jeg helst fortælle dem med det samme.

Et utroligt held

Petersen, den unge mands navn, havde en broder, der rejste med Wilhelmsburg, da også han fik i sinde at rejse med, tog han med broderen til Hamburg. Da alle pladser imidlertid var optaget, og han ikke kunne komme med, rejste han til England, kom straks med et skib der gik ud fra Liverpool, og nåede med dette at komme tre uger før til Melbourne end Wilhelmsburg, som broderen var med, i følge med en skibstømrer fra Århus, som han gjorde kammeratskab med, de rejste straks til guldminerne på Bendigo og begyndte at søge efter guld. De var så heldige i det første hul at finde en mængde af det ædle metal (15 pund) til en værdi af omtrent 14.000 mark. Synet af guldet eller glæden derover gjorde tømmermanden tummelumsk

i hovedet, så han blev menneskeræd, troede, at alle lurede på dem og ville myrde dem. Da dette vedblev, og Petersen havde ondt ved at styre ham, besluttede han efter en uges tid at rejse hjem med ham. Ankomsten til Melbourne, efter tre ugers ophold i minerne, hørte han, at Wilhelmsburg var kommen for otte dage siden, og at hans broder og de andre unge mænd her fra egnen, som var kommen med det, straks var rejst til Bendigo, hvor han var kommen fra. Uden at forandre sin beslutning, at rejse hjem med den syge kammerat, løste han billetter med et skib, som straks skulle afgå til England. Få dage efter at de var kommen ud på søen, blev hans kammerat rask igen og fuldkommen rigtig i hovedet, men nu måtte de jo følge med skibet. Imidlertid anløb dette på hjemrejsen Kapstaden, hvor det gjorde et kort ophold. Århusianeren blev her tilbudt en plads som tømmermand på et andet skib, som skulle gå til Sydamerika, han modtog pladsen, og efter at de havde delt guldet sejlede han til Amerika, og Petersen videre til England og nåede hjem omtrent $\frac{3}{4}$ år efter afrejsen.

Tiden nærmede sig nu, som jeg havde bestemt til min egen afrejse. Jeg havde alt i orden, også mit pas, som gav mig udsættelse med min militærpligt, til jeg var 25 år. Min broder Peter havde nu også fået lyst at rejse med, men da han allerede i efteråret var udtaget til dragon og skulle møde ved midsommertid, kunne han nu ikke komme med, men han havde allerede besluttet at leje en stedfortræder, hvad dengang kunne lade sig gøre, og da følge efter til næste år.

Rejseselskabet

21. april 1854.

Endelig en smuk morgen rejste jeg hjemmefra, efter at have sagt farvel til familie og venner. Broder Peter kørte mig til Aabenraa. Hans Torp fra Arrild, den eneste bekendt jeg havde herhjemmefra, fulgte med os, vi tog logi hos gjæstgiver J. Enemark. Der sam-

ledes i døgnets løb foruden os to: musikanter Christensen med kone og plejesøn Peter fra Langelund, Andreas Berndt og Peter Vind fra Agerskov, Peter Riis fra Seemgård, Jørgen Feddersen og Johannes Enemark fra Kjærbølling, Hans Branderup fra Reisby, Kresten Hansen og Karsten Lorentzen fra Gaaskjær, Mads Møller fra Hjerting, Hans Peter Jensen fra Fohl, Peter Terkelsen fra Hygum, og den før omtalte P. Petersen og hans broder Jens Petersen fra Klovtoft, og om natten ankom endnu en alsinger, som kaldte sig Hans, en underlig forvirret fyr, som spurgte om han kunne komme med til Australien, hvad naturligtvis ingen af os havde noget imod, især da det så ud til, at vi måske kunne få løjer med ham.

En festlig afsked

22. april 1854.

Imod min forventning var vi nu hen imod en snes rejsefæller samlede den første dag, alle raske karle omtrent i 20 års alderen, seks af dem havde dog gjort krigen med i 1848–50. Der var fire musikanter i vort selskab, og skjøndt vi vistnok alle var lidt ømme om hjertet efter så nylig at have sagt vore kjære farvel og i begreb med at forlade vort gamle fædreland på ubestemt tid, gik det dog den næste morgen med sang og musik gennem Aabenraas gader til skibbroen, fulgte af en mængde aabenraer, der ledsagede os om bord på dampskibet Christian den 8., som skulle føre os til Kiel.

Det var en dejlig morgen, og havde en eller anden endnu lidt hjemvé, måtte den snart forsvinde ved den dejlige tur ud ad Aabenraa fjord, med den smukke udsigt til begge sider. Det var min første sørejse, og jeg fornøjede mig meget med at se og gøre mig bekendt med navnene på de forskellige steder vi passerede, men smukkest syntes jeg dog det var gennem Alssund, med Dyppel på den ene og Sønderborg på den anden side. Vore gamle krigere gjorde os opmærksomme

på de minderige steder vi passerede, og hvor de havde bestået manganen dyst, hvor tyskerne havde fået brådne pander, og hvorfra de havde bragt sejren hjem. Ved Sønderborg gjorde vi holdt for at afsætte og modtage nye passagerer. Blandt dem vi fik ombord var en mand, som straks faldt os i øjnene, han var iført jægerdragt og førte tre kobbelt hunde med, disse var alle som en, med gult hoved og gule ben og gule under bugen, med sort ryg og sider. Vi fik snart at vide, at manden var en af hertugen af Augustenborgs gamle skytter, som nu skulle føre hundene til hertugens nye hjem et sted i Tyskland, hvor han boede efter sin landsforvisning. Hundene var af hans gamle race og skulle repræsentere en stor værdi. Efter disse opdagelser varede det ikke længe, før vi trakteredes selskabet med den bekendte vise, hvori hertugen begræder sine forsvundne herligheder, og som begynder således:

På øen Als der lå mit herresæde,
der levede jeg fyrstelig og godt,
men til ruin for mig og al min glæde,
jeg stifted lumskeligen et komplot.

Da deri også klages over hans ædle hunde
og heste af den bedste race,

som i triumf han ofte førte frem,
med dem vil de i Kjøbenhavn nu stadse,
oh, hvorfor skulle jeg dog miste dem?

Det lå jo nær, at en af hans tilhængere fik
vise gratis.

Den første jernbanetur

På rejsen til Kiel kunne vi for det meste øjne land i forstavn eller i længere afstand, men tabte det dog engang af sigte. Kl. 2 om eftermiddagen nåede vi Kiel; da vi havde meget kort ophold der, har jeg kun en meget dunkel erindring om denne by, vi havde lige tid til at indtage en forfriskning, inden vi

skulle med jernbanen til Altona, atter en nyhed for os, ingen af selskabet havde vist rejst med jernbane før, Kieler-Altonabanen var dengang den eneste i landet. Vi ankom til Altona kl. 7 om aftenen, vi skuldrede straks vort tøj og begav os ud i byen østpå. På Rathausmarkt indlogerede vi os i en gjæstgivergård, som vi syntes passende, værtens navn var Ovelmann.

Samme aften indfandt sig en person, der kaldte sig udvandringsagent Petersen, han var for resten fra Skjærbæk. Han gjorde sig umage med at ville overtale os til at gøre akkord med ham om rejsen direkte fra Hamborg til Melbourne, men skjøndt han var meget påtrængende, fik han intet udrettet for os.

Overordentlig energiske udvandringsagenter

Den næste dag, som var søndag – d. 23. april 54 – gik vi om eftermiddagen til Hamborg for at forhøre os om skibslejlighed til Hull. Det var som om hele Hamborg vidste vort ærinde, thi vi blev hele tiden forfulgt af lignende fyre som Petersen, der søgte at kapre os. Det lykkedes for en af dem at få nogle af selskabet, som nu var blevet forøget til 27 nordslesvigere i alt, til at få 11 af dem til at gøre kontrakt med en agent Hirschmann om hele rejsen fra Hamborg over Hull og Liverpool til Melbourne for 158 thaler. Iblandt disse var også H. Top og Christensen fra Langelund. Der var nu indtrådt en splitelse i selskabet; de, der havde gjort accord, søgte at overtale os andre dertil også. Da agenterne tillige fik at vide, at der iblandt os var nogle, som ingen rejsepas havde, forelagde de for os, at det ville være vanskeligt for dem at komme ud fra Hamborg, men hvis vi gjorde akkord med dem om hele rejsen, ville de garantere, at alle kom med, da de kjendte rummelen med politiet. Dette bevirkede nok, at vi andre 16 dagen efter blev enige om at gøre akkord med en agent Stahl, dog fik vi den fordel, at vi fik det 15 thlr.

billigere, foruden at vi fik gratis udleveret vore skibskøjlæder, madras og en del blik-tøj, som vi skulle bruge på rejsen; desuden fik vi det bedre fastsat i kontrakten, at vi kun skulle rejse med første klasses skib o.s.v., hvad siden kom os godt til nytte.

Nu da den alvorlige del af vor forretning i Hamborg var gjort, havde vi tid til at se os omkring i den store stad og bese alle de mærkværdigheder, vi kunne overkomme. Den del af staden, som var opbygget efter den store brand, tiltalte os mest, zoologisk have var storartet, og havnen og skibene tiltalte os meget, om aftenen besøgte vi forskellige forlystelsessteder på St. Paulli, det berygtede Hamborg bjerg.

Den tid lå der dansk militær i Altona, og blandt dem traf jeg et par bekendte hjemme-fra, de fulgte med os en del omkring den sidste dag, da vi gjorde en del indkjøb af små nødvendighedsartikler til brug på rejsen. Vi købte en del tobak og cigarer, som vi vidste var meget dyrt, når vi kom til England, og videre igennem landet til Liverpool skulle vi også holde os selv med kost, dertil købte vi brød og smør og nogle røgede sild, som vi syntes særligt godt om.

Da vi var færdige med vore indkjøb, var tiden også kommen at vi skulle ombord, vi skulle nemlig sejle om aftenen, d. 25. april kl. 6. Mine soldaterbekjendte, Niels Fischer fra Branderup og Hans Sørensen fra Arrild fulgte os ombord, hvor de tog afsked med os. Dette var vort sidste farvel til danske, og Altona var det sidste vi så af vort hjemland, som den tid endnu hørte til Danmark.

En farlig hurlumhej

Hidtil havde vor rejse været en ren fornøjelse, men nu begyndte vi at føle, at der også var ubehageligheder forbunden dermed. Straks vi kom ombord, blev vi anvist plads på mellemdækket, og det viste sig, at der var folk i forvejen, hele rummet var fyldt af tyske udvandrere til Amerika. Mænd, kvinder

To portrætter taget af Nis Peter Rossen i London. Begge billeder er taget på tilbagerejsen i september 1866; det ene viser ham som guldgraver med fuldskæg, på det andet er skægget barberet af, og guldgraveren har skiftet til en efter folholdene mere passende og moderne klædning.

og børn lå stuede imellem hverandre, der var en forvirring og spektakkel og skjænden om plads, så det var forfærdeligt. Jeg foretrak at gå på dækket igen og tilbringe min tid, så godt jeg kunne, der. Skibsmandskabet havde travlt med at gøre alt klar til afsejlingen. I mørkningen kom politiet ombord for at inspicere passagererne, og det var en farlig hurlumhej. Vi danske slap dog med skrækken, da vi blev helt forbigået. Kl. 11 littede vi anker og begyndte at glide ned ad Elben, i førstningen ned imellem et mylder af skibe og med store bygninger ved siderne af havnen, endnu var alt oplyst af utallige lys, og der var nok at se efter, men kort efter blev alt mørkt omkring os, og vi gik således glip af det dejlige landskab på Elbens bredder. Det blev en meget ubehagelig nat, thi søvn var der ikke at tænke på for al den hurlumhej og spektakkel der var, koldt blev

det også, og det var med glæde, jeg begyndte at se det dæmre om morgenen.

Søsyge og elendighed i en gammel jernkasse

26. april 1854.

Da det blev lyst, var landet ude af sigte, og jeg så nu for første gang i mit liv kun himmel og hav, og op på dagen begyndte det at blæse af nordvest, og skibet kom i heftig bevægelse; nu begyndte folk at blive søsyge, og jeg holdt mig dog den dag. Af angst for søsygen holdt jeg mig endnu denne nat på dækket, svøbte mig så godt jeg kunne i mine køjklæder og fik så en smule søvn. Blæsten tiltog, om morgenen d. 27. havde vi en ordentlig storm. Den ene sø gik over skibet efter den anden, og nu måtte jeg også ofre til havguden. Om eftermiddagen sejlede vi forbi Helgoland, som – så dårlig jeg var –

jeg dog måtte op at se. Een nat til endnu værre end den forrige, stormen tiltog stadig i styrke, den rasede frygteligt, jeg måtte krybe ned på mellemdækket for at beskytte mig for kulden og søerne, som hvert øjeblik overskyllede skibet. Jeg fik et leje lige under lugen, så jeg kunne se bølgerne tårne sig op over skibet så høje som kirketårne. Skibet tumlede voldsomt, det ene øjeblik var det som oppe på et højt bjerg for i det næste at synke ned i den dybeste afgrund. Hvilken elendighed! Hundreder af mennesker søsyge, væltende sig imellem hverandre, som levende ål i en ballie, overspyende hverandre, skjældende, bandende og bedende, som enhver følte sig oplagt til. Ingen troede, vi nogen- sinde ville komme frelst i land.

Endelig den næste morgen fik vi land i sigte, og kl. 8 kastede vi anker uden for havnen ved Hull. Inde på skibbroen stod hundreder af mennesker jublende og svingende med hatte og tørklæder, hvad dette skulle betyde kunne vi ikke forstå. Da vi kom i land erfarede vi først, at alle troede, at »Black Prince« havde ligget på havets bund. Skibet var nemlig en gammel jernkasse, som ingen troede havde overstået den ualmindelig hårde storm, tilmed da den i stedet for den sædvanlige overfartstid, 36 timer, havde været 81 timer undervejs; det var venner og pårørende af skibets besætning, der jublede over, at det nu lå frelst i havn.

En billig middag og en flink tysker

Tyskerne, som er allevegne, således også her, et medlem af denne kaprende nation havde øjeblikkelig negle i os og førte os til sin restauration, og et øjeblik efter sad vi ved en ordentlig frokost, den første reglementerede beefsteak, som jeg gjorde bekjendtskab med, dertil nyt hvedebrød og kaffe, jeg kunne vel have ønsket mig kjødet lidt mere stegt, saften flød af den, så den fyldte tallerkenen, men var for øvrigt god. Betalingen var moderat – en engelsk shilling. Da vi havde spist,

skulle vi rejse videre med banen til Liverpool. Vor vært var os meget behjælpelig med at få vort tøj bragt til stationen, få billetter løst o.s.v., og den ros skal han have, af en tysker at være var han meget flink.

Yndigt engelsk forår i fødselsdagsgave

Hull er en temmelig stor gammel by, med stor havn og skibsfart, vi var en tur rundt i byen, men meget af den så vi ikke. Kl. 2 afgik vi med toget, som skulle bringe os til Liverpool. Vi begyndte vor rejse gennem England, og da det var en smuk klar eftermiddag, kunne vi nyde den dejlige udsigt fra kupeen i fulde drag. Hvert øjeblik skiftede panoramaet, yndige enge, vekslede med de yndigste græsgange og kornmarker, flyvende forbi høje bjerge, nu og da raslende igjennem en tunnel, en af dem tog det omtrent 10 minutter at passere igjennem. Vi holdt ved utallige store og små stæder, en mængde store fabrikker med høje skorstene faldt os især i øjnene, men hvad der forundrede os aller- mest, var den forskjel, der var i klima og vegetation her og i vort hjemland, som vi forlod for otte dage siden. Foråret kom dette år sildig hjemme; da vi rejste, var rugen næppe synlig, af græs var der ikke spor; her stod rugen en halv alen høj og var ved at skride, og kreaturerne gik bogstavelig talt i græs til knæene.

Det var en dejlig dag, der kunne erstatte og opveje alt, hvad vi havde lidt og døjet i de tre døgn over Nordsøen. Stod vort håbs barometer da ved storm, var det nu igjen steget mindst til smukt vejr. Om aftenen kl. 10 holdt vi på banegården i Liverpool. En repræsentant for vort rederi var der for at tage imod os, det var en lille jøde ved navn Stern, en svoger til Stahl i Hamborg, hos ham blev vi nu indkvarterede, og der skulle vi blive, til vi igjen skulle tiltræde den lange rejse. Således endte min første dag i udlandet, det var netop min 21 års fødselsdag, og en smukkere havde jeg aldrig oplevet.

Flensborg i tal

AF FR. RUDBECK

Intet kan være mere tørt end tal, og intet kan samtidig være mere spændende end ud fra konkrete tal at kunne vurdere en situation som i dette tilfælde i Flensborg. Med nogle års mellemrum udsender Flensborg by et statistisk værk »Flensburger Zahlenspiegel«, hvor byen ser sig selv i spejlet for at finde ud af, om den er blevet mere eller mindre attraktiv. Lad os derfor se lidt på det spejlbillede, som aftegner sig.

Flensborg har i dag et samlet areal på 5636 ha. I 1895, da byen kun var på 2950 ha, var indbyggertallet vokset fra 26.474 i 1875 til 40.840. Efter århundredskiftet rundedes de 60.000 og i 1939 de 70.000, for derefter at falde i krigsårene. Efterkrigstiden bragte en stærk stigning med kulminationen i 1949, da byen nåede op på 105.585 indbyggere. Siden er det gået den anden vej, og i 1977 var det nede på 90.036, og her på det sidste er det endda gået under de 90.000. Heraf er så endda 3672 udlændinge. Her tegner tyrkerne sig for det største antal med 1183, fulgt af danskerne med 954 foruden 567 grækere, 162 jugoslavere og så resten fordelt på en række andre nationer. Ialt tæller udlændingene 5,3 pct. mens også deres tal er faldet med ca. 500 siden 1970.

Forklaringen på Flensborgs indbyggersvind er dels de faldende fødselstal, dels udflytningen. Mens fødselstallet i 1965 var på 1746 er det i 1977 faldet til 878, mens antallet af dødsfald noteres til 1286. Hvor man i 1966 kunne notere et plus i form af et fødselsoverskud på 532, har man nu et minus på 408. Selv om byen havde en tilflytning på 5731, var der samtidig en fraflytning på 6838 og derfor et minus på 1515. Her er det særlig omegnskommunerne Harreslev, Lyksborg, Hanved og Jaruplund, som har opslugt

en væsentligt del af denne udflytning.

Zahlenspiegel viser også, at Flensborg har et betydeligt socialt problem. 20.511 indbyggere er i alderen over 60 år. I socialhjælp er der til ca. 5000 indbyggere ydet 13,8 mill. DM. Krigsfølgehjælp ydes til 364 med et beløb på 1,7 mill. DM. De samlede sociale udgifter ligger på 23,3 mill. DM eller 21,7 pct. af byens samlede budget. Desuden går 14 pct. eller 8,5 mill. til sundhedspleje. Byen arbejder med et samlet budget på 163,5 mill. DM. og en gæld på 82,2 mill. eller en gennemsnitsgæld pr. indbygger på 902 DM. Den skattepligtige indkomst pr. indbygger er dog steget fra 440 til 508 DM og byens samlede skatteindtægt er opgjort til 71 mill. DM. Flensborgs boligproblem synes så nogenlunde løst.

Antallet af boliger er fra 1950–77 steget fra 21.799 til 40.500, og antallet af beboere pr. lejlighed er i samme tid faldet fra 4,70 til 2,22.

Af betydning for byen er også, at antallet af industribeskæftigede er steget og nu er på 8624, hvor Kiel i modsætning hertil har et faldende antal beskæftigede. Til gengæld har Flensborg haft en nedgang i industriomsætningen fra 1340 mill. DM til 1270., hvor Kiel har en ganske væsentlig stigning. Derimod er omsætningen til udlandet steget fra 283 mill. til 321, 2 mill. DM.

Af interesse for de indkøbsrejsende må det være, at priserne sammenlignet med Kiel i det store og hele er højere i Flensborg, mens visse tjenesteydelser dog er billigere. F.eks. er øl, aviser, skoforsalning og benzin billigere, mens gas og el er dyrere.

Antallet af turister var i 1977 oppe på 62.715 og antallet af hotelovernatninger på

91.510. Denne branche synes dog ikke at høre til de mest ekspanderende.

Flensborgs skolevæsen røber også noget om byens befolkningssituation. I 1974 var der 1279 begyndere i folkeskolen, i 1977 var der kun 959. Her som andre steder stiger til gengæld elevantallet i de videreførende skoler.

Interessant er det i denne forbindelse at følge elevudviklingen i de danske skoler. I 1960 var de danske skolers elevandel 13,9 pct. I 1970 var den dalet til 11,7 pct., mens den i 1977 er steget til 14,4 pct. Bortset fra, at man savner en opstilling over de danske

børnehaver i Flensborg, er det danske arbejde taget med, selv om det, når det drejer sig om ungdomsarbejdet, kan være svært at se, hvor meget der er taget med. At det danske imidlertid betyder noget i Flensborgs kulturliv fremgår dog tydeligt af, at Det lille Teater, den danske amatørscene er placeret særskilt, mens Flensborg teater efter fusionen med Landsteateret ikke længere er opført.

Flensburger Zahlenspiegel giver et ganske godt billede af livet og problemerne i Flensborg. Selv tørre tal kan fortælle om det liv, der leves.

Brønspræsten Christen C. Billums børn

AF H. K. KRISTENSEN

Hr. Christen Christensen Billum var præst i Brøns fra 1615 til 1627. Han blev mest bekendt ved sin sørgelige død, idet han blev ihjelstukket af en kollega, sognepræst Hans Andresen i Skærbæk. Efternavnet havde han efter sit fødested Billum, vest for Varde, hvor hans fader Chr. Ægidiisen, død 1595, var præst.

Det har været »god latin på Bjerget« at mene, at hr. Christen i Brøns var svigerfader til sognepræsten, hr. Knud Christensen i Ho – Oksby. Det skriver O. Nielsen i Danske Samlinger II, Wiberg i sin præstehistorie og Ahrens i sin »Gejstligheden i Slesvig og Holsten«. Hopræstens kone hed Karen Christensdatter.

Trods samstemmigheden bliver man lidt mistænksom over for oplysningens rigtighed, når man opdager, at den påståede svigersøn åbenbart er ældre end svigerfaderen. Treschows »Jubellærere« beretter nemlig, at hr. Knud blev født 1570. Hr. Christens fødsels-

dato er ganske vist ubekendt, men da han ifølge Ahrens blev student fra Ribe 1609, må han endog være væsentlig yngre end hr. Knud. Og mistanken bliver ikke mindre, når vi prøver at se på de ægteskabelige data. Som nævnt blev hr. Christen præst i Brøns 1615, og man må gætte på, at han blev gift ved denne tid. Hr. Knud blev kaldet til faderens kapellan i Ho 1592, ordineret 1593 og blev sognepræst ved faderens død 1604. Han har antagelig holdt bryllup, før den opgivne svigerfader holdt sit! Det er ialt fald mere end mistænkeligt!

Klar besked om forholdet får vi imidlertid af et tilbud om skifte i en arvesag. Det er indført i Vester Horne herreds tingbog 1631, og det blev tinglæst 9. juli dette år. Det er den gamle præst i Billum, hr. Ib (eller Jacob) Christensen, hvis kone Christine året før var afgået ved døden. Hun havde 1. gang været gift med hr. Ibs formand i embedet, Christen Ægidiisen. Hun var altså Brønspræstens mo-

der. Da hr. Ib blev præst havde han fået enken og kaldet som almindeligt i et præstehjem såvel som i en fæstebondegård i de dage.

Hr. Ib tilbød børnene af 1. ægteskab »skifte og jaffning«. Billum sogn udgjorde dengang et selvstændigt kald, og præstegården lå i Kjelst. Her nævnes da »sal. hr. Christen Christensen i Brøns hans børn« som boende i Ribe. De var Hans Christensen, Christen Christensen, Fasti Christensdatter, Barbara

Christensdatter og Kirsten Christensdatter.

Der var altså ingen Karen imellem dem. Men nu kommer hun! De andre børn af sal. Kristines første ægteskab var nemlig Karen Christensdatter, gift med hr. Knud Christensen i Ho, Ane Hanskone i Tarp, Lisbeth Jenskone i Kjelst og Kirsten Hanskone i Billum. Mens de tre sidste søstre er gift med bønder, er Karen gift med hr. Knud. Han er altså ikke gift med Brønspæstens datter, men med hans søster.

Billige virkemidler

AF H. E. SØRENSEN

I juli 1977 udkom min bog »Rømøs historie«. Efter 14 (fjorten!) måneders forløb omtales den i »Sønderjysk Månedsskrift«, (nr. 8, 78) hvor Bjørn Svensson bruger største delen af sin anmeldelse til at »mane« en »skrøne« i jorden.

Det drejer sig om, at jeg i min bog (s. 153–54) beviser, at statsgrænsen mellem Danmark og Tyskland efter 1885 forløb over den yderste forstrand af Rømøs nordspids.

Svensson skriver, at jeg »underbygger« min »påstand« med et citat fra Valdemar Rørdams bog »Fra Grænseøerne i Sydvest« (1913), hvorefter han »tilbageviser« den med et citat fra Erik Skram: »Hinsides Grænsen« (1888), ligesom han henviser til fredstraktaten og grænsereguleringskommissionens protokol.

Min opmærksomhed henledtes på dette spørgsmål gennem Valdemar Rørdams bog, hvor der står: »Statsgrænsen til søs følger linjen fra tårnet på Ribe domkirke over Vester Vedsted kirketårn skråt sydvest over Juvre Dyb; den afsnitter en spids af den nordlige sandgrund, der selv ved dagligt højvande ligger tør.« – Den nationalromantiske Rørdam tilføjer derefter lyrisk: »Således kan

Rømø-boen uden at forlade sit hjemland stå på dansk grund og uhindret synge »Kong Christian« for næsen af gendarmen. Men han gør det ikke. Det er rolige folk derovre; lidt for rolige...«

Svensson har naturligvis ganske ret i, at »sådan noget kunne man nu ikke tillade sig for næsen af den tyske gendarm«. Det har jeg heller ikke påstået, men udelukkende citeret Rørdam i sin helhed for så vidt angår dette emne.

Jeg har naturligvis ikke anvendt Rørdams bog som en primær kilde. Dertil er den alt for løs.

Men det er ikke uinteressant, at en bog fra 1913 anfører, at grænsen mellem Danmark og Tyskland gik over »en spids af den nordlige sandgrund«.

Derfor syntes jeg, at sagen var værd at undersøge.

Dr. Eduard Moritz skriver i sit værk »Die Insel Röm« fra 1909 – ikke at forveksle med samme forfatters værk »Die Nordseeinsel Röm« fra 1903 – følgende (i afsnittet »XII. Begleitworte zur Karte von Röm«, s. 59): »im N endet die Darstellung an der deutsch-dänischen Grenze. Die Seekarte nr. 70 ver-

legt diese irrthümlich auf 55°12'53'', während die Grenzbaken zufolge Bekanntmachung der Königl. Regierung zu Schleswig vom 10. Sept. 1885 auf 55°12'43'' stehen.«

På den præjsiske generalstabs kort fra 1881 er grænsen angivet med en tydelig skråstreg, der forløber umiddelbart uden for Juvre Sand. Det ellers i øvrigt særdeles nøjagtige kort er imidlertid for så vidt angår Rømøs vest- og nordkyst ganske skematisk. Og folk med kendskab til de stedlige bundforhold vil vide, at det område, som grænsestregen skærer (Skorstenssand ved roden af Bollerten) ligger tørt ved normal middelvandstand.

Slår man så efter i »Amtsblatt der Königlich-Regierung zu Schleswig, Stück 64. Ausgegeben den 19. September 1885« (side 1461), står i bekendtgørelse nr. 1159 følgende:

»Auf dem Juvrer-Sande nördlich der Insel Romö und in der Nähe des Juvrer Tiefs sind zur Bezeichnung der deutsch-dänischen Grenze zwei Baken aufgestellt worden.

Dieselben stehen in der Richtung West-Ost, auf

55° 12' 43'' N. B., die eine östliche auf

8° 31' 20'' O. L. und die andere westliche auf

8° 31' 41'' O. L. von Greenwich.

Die östliche Bake ist 9,50 m über Hochwasser und 10,0 über dem Erdboden hoch. Sie besteht aus einem Mittelständer und 8 Streben und zeigt von Osten und Westen gesehen an der Spitze eine Raute von hölzernem Gitterwerk.

Die westliche Bake ist 7,50 m über Hochwasser und 8,0 m über dem Erdboden hoch. Sie besteht aus einem Mittelständer und 4 Streben und zeigt nach allen Seiten eine Raute von hölzernem Gitterwerk.

Schleswig, den 10. September 1885.

Königliche Regierung.«

I »Rømøs historie«, s. 153 står:

»Den endelige fastlæggelse af national-

grænsen mellem Danmark og kongeriget Prøjsen og dermed det tyske kejserrige i Vadehavet nord for Rømø fandt først sted i 1885. I en forordning givet af regeringen i Slesvig den 10. september 1885 står: »På Juvre Sand nord for øen Rømø og i nærheden af Juvre Dyb er der for at angive den tysk-danske grænse opstillet to båker (sømærker). De står i retningen øst-vest på 55° 12' 20'' nordlig bredde.«

Jeg håber, at oversættelsen er korrekt i henhold til den ovenfor citerede »Bekanntmachung« og beklager trykfejlen i positionsangivelsen.

Desuden gengives i »Rømøs historie« på samme side et udsnit af dr. Moritz' kort fra det førnævnte værk »Die Insel Röm« (1909), hvor man tydeligt ser grænsen mellem Danmark og Tyskland angivet med en svær linje. På linjen står »Grenze zwischen Dänemark (und) Deutschland«, ligesom de to båker er angivet både med signatur og betegnelserne »W. Bake« og »O. Bake«.

På dette kort, der altså er trykt 1909, er grænsen mellem Danmark og Tyskland angivet således, at den yderste spids af Rømøs forstrand (ved Skorstenssand) tilhører Danmark. Juvre Dybs udløb er rent dansk.

Det er muligt, som Bjørn Svensson skriver, at grænsen oprindeligt var tænkt lagt »midtvejs mellem Manø og Rømø«, men den endelige grænsedragning, der fremgår af den kongelige regerings bekendtgørelse af 10. sept. 1885, betød, at den yderste nordvestlige spids af Rømøs forstrand blev tillagt Danmark.

Vi kan let være enige om, at denne grænsedragning må forekomme ejendommelig, al den stund den naturlige grænse måtte være midten af Juvre Dyb – og ikke, som Svensson skriver, »midtvejs mellem Manø og Fanø«, idet den så ville skære Koresand, hvad der igen kunne give anledning til komplikationer og »morsomme« episoder af den slags, som den fantasirige Rørdam forestillede sig (»syngte »Kong Christian« for næsen

af gendarmen«).

Bjørn Svensson antyder smagfuldt, at jeg ikke skulle have læst Skrams afsnit om Rømø, skønt jeg anfører hans bog i litteraturlisten. Det har jeg selvfølgelig, men da han ikke på nogen måde anfører noget, der kan rokke de her fremlagte kendsgerninger, har jeg ikke ment det nødvendigt at bruge plads på hans betragtninger i min bog.

Jeg indser nu, at det burde jeg have gjort – om ikke af anden grund, så for at berøve Svensson muligheden af at fremkomme med en uforskammethed.

Skram meddeler ikke, hvornår han har besøgt øen, og da hans bog »Hinsides Grænsen« bygger på adskillige rejser og ophold i Sønderjylland, er det meget sandsynligt, at han har været der før den kongelige bekendtgørelse er udstedt, men efter, at grænsen er blevet opmålt. Han skriver nemlig: »Underligt nok var, da jeg besøgte øen, den mening bleven udbredt der, at Prøjsen havde givet øens yderste, nordlige tip tilbage til Danmark, efter at en kommission, bestående af søofficerer fra begge lande, havde undersøge forholdene og pejlet og målt. Det blev endog fortalt mig, at Danebrog vajede fra en høj vager på en lille sandholm deroppe. Med kommissionen havde det sin rigtighed, den havde været på øen, men historien om Danebrog var en fabel. Ikke en håndfuld af Romøs jord var falden til Danmark. Det ville i og for sig også være urimeligt, da grænselinjen mellem dansk og tysk farvand ligger over en mil nordligere end øens nordspids.«

Skram slutter bedrevidende: »Man har her et eksempel på, hvorledes ønsker kan lave eventyr umiddelbart foran folks øjne.« En vurdering, som Svensson tilsyneladende kritikløst tilslutter sig.

Tager man imidlertid de få faktiske oplysninger, som Skram giver, viser det sig, at han stort set bekræfter, at der er »noget om snakken«. »Med kommissionen havde det sin rigtighed, den havde været på øen«, skriver

han. Jamen, hvis ikke det var for at regulere grænsen, hvad skulle den der så?

Og når Skram skriver, at »grænselinjen mellem dansk og tysk farvand ligger over en mil nordligere end øens nordspids«, så viser det kun én ting: nemlig, at Skram ikke har anet, hvad han snakkede om. I så fald ville grænsen nemlig gå midt gennem Manø eller nord herfor!

Når Svensson skriver, at jeg »påstår«, at »den nordvestlige del af Rømø hørte under Danmark også i den tyske tid før 1920«, og at jeg »underbygger det med et citat fra Valdemar Rørdams sommerbreve »Fra Grænseøerne i Sydvest« (1913)«, så er det en fremstilling, som er i bedste fald ukorrekt, i værste fald løgnagtig.

Jeg anfører i min bog – som allerede påvist – både den kongelige regerings bekendtgørelse af 10. september 1885 og dr. Moritz' kort fra 1909. At jeg citerer Valdemar Rørdam, som jeg ikke tillægger stor kildeværdi, sker kun for at vise, at denne grænsedragning var et faktum, som måske ikke var alment kendt i datidens Danmark, men som dog havde været offentligt omtalt.

Jeg er meget ked af at måtte sige det så skarpt, men jeg finder Bjørn Svenssons »anmeldelse« af min bog for at være et sølle forsøg på – med luskede midler – at nedgøre et sagligt og ordentligt stykke arbejde. Efter med ufine metoder (fortielser, fordrejelser og insinuationer) at have forsøgt at fremstille mit arbejde som et uvederhæftigt og løsningsdygtigt stykke papir, skriver Svensson: »Det er ikke til at forstå, hvorfor H. E. Sørensen falder for disse billige virkemidler...« Og når det så er sagt, kan jeg få et nedladende skulderklap: »for hans Rømø-historie behøver det ikke. Den er velskrevet, veloplagt og hans hidtil mest vellykkede bog.«

Tak for det! Men som påvist falder jeg ikke for de »billige virkemidler«.

Noget tyder på, at Svensson gør det!

Om grænseforløbet 1864-1920

AF BJØRN SVENSSON

Da forfatteren og forlæggeren H. E. Sørensen rører ved forskellige principielle spørgsmål bl.a. om hvad en anmeldelse må indeholde og hvad en forfatter kan tillade sig i sin argumentation for en bestemt opfattelse, bliver jeg nødt til at ofre mere på en kommentar, end hans noget oppustede protest imod min omtale af hans bog i sig selv er værd.

En anmeldelse eller bogomtale kan være sammensat af flere elementer: referat, karakteristik, vurdering, kommentar, imødegåelse, eventuelt udpluk af et eller flere temaer, der kan tænkes at have interesse for læserne. H. E. Sørensen glemmer tilsyneladende, at bøger omtales og anmeldes af hensyn til læserne, ikke af hensyn til forfatter og forlægger.

I Sønderjysk Månedsskrift 1978 side 241–242 har jeg i forbindelse med en i øvrigt meget rosende vurdering af H. E. Sørensens bog om »Rømøs historie« kritiseret hans fremstilling af grænsens forløb nord om Rømø i tiden fra 1885 til 1920. Det har jeg gjort, fordi jeg fandt fremstillingen af Rømøs nordvestspids lagt til Danmark forkert; efter hvad H.E.S. nu oplyser i sit indlæg, må jeg endda betragte den som værende bevidst misvisende. Endvidere gik jeg ud fra, at spørgsmålet om grænseforløbet og tvivl om slige detaljer ville have interesse for læserne af dette tidsskrift. Fremdeles rejste Erik Skram i denne sammenhæng problemet om national mytedannelse. Og endelig belyste eksemplet Sørensens svagheder som historisk forfatter. Der var fire gode grunde til at medtage denne kritik, og H.E.S. havde i dette tilfælde gjort klogere i at følge den almindelige forfatterregel ikke at protestere imod anmeldelser.

Min kritik har ophidset H. E. Sørensen i den grad, at han taler om »uforskammethed«, »ukorrekt«, »løgnagtig«, »luskede midler«, »ufine metoder«, »fortielser«, »for-

drejelser« og »insinuationer«. Tænk, at der har kunnet blive plads til alt det i min lille omtale. Jeg synes dog, at Sørensen skulle nøjes med at anvende de stærke gloser, når han skriver i sin faste rubrik i »Land og Folk«. I Sønderjysk Månedsskrift, der er et historisk tidsskrift, skulle man gerne kunne tilstræbe at afklare historiske forhold i en mere saglig tone.

I øvrigt må jeg fastholde min kritik og på et enkelt punkt forstærke den. Når H.E.S. nu oplyser, at han faktisk havde læst Erik Skrams beretning, er der altså ikke tale om, at han har overset noget, men han har bevidst udeladt et relevant citat. H.E.S. undskylder sig med, at Erik Skrams oplysninger ikke rokker ved de af H.E.S. »fremlagte kendsgerninger«. Jamen gør citatet fra Valdemar Rørdam det? Næh. Der er således to danske forfattere, der har rapporteret modsat om grænseforløbet, og så medtager H.E.S. citatet fra Valdemar Rørdam, fordi det underbygger hans fremstilling, men udelader Erik Skrams, fordi det modsiger den. Ydermere har H.E.S. i sin bog standset citeringen af en tysk forordning præcis på det punkt, hvor også den modbeviser hans påstand om, at grænsen afsnittede den nordvestlige spids af Rømø (over højvande) og lagde den ind under Danmark i tiden fra 1885. Sådan må en historisk forfatter ikke bære sig ad.

H. E. Sørensens bog bringer om emnet følgende: Først et citat på fire linier fra den tyske forordning fra 1885, der angiver to sømærkers placering. Dernæst et kort, som – såvidt læserne kan se – anbringer sømærkerne i et område, der ligger under almindeligt højvande. Og derefter citeres i 10 linier Valdemar Rørdam, som placerer grænsen over dagligt højvande. Sørensens egen konklusion er, at »den yderste nordvestlige del af Rømøs forstrand i årene mellem 1885 og

1920 hørte til Danmark«, tillagt Danmark ved en grænseændring i dansk favør i 1885!!

Forstrand lig havsande definerer H.E.S. som en »flad sandstrækning, der rager op over almindeligt højvande«.

I ovenstående indlæg har H.E.S. indledt et elastisk tilbagetog. Dels citerer han her noget mere af den tyske forordning, som viser, at sømærkerne faktisk var placeret i et område under højvande, dels erklærer han nu, at det pågældende område kun ligger tørt ved »normal middelvandstand«. Noget bevis for, at grænsen ikke først dukker frem af vandet med flak og vader ved ebбетid, er ikke givet. Men i alle tilfælde har H.E.S. nu selv bevist, at hans bog har vildledt, for ifølge den lå grænsen tør selv ved højvande.

Jeg kender intet til de stedlige bundforhold, der i øvrigt kan forandre sig og derfor ikke giver noget bevis for tilstanden for hundrede år siden. Men jeg har slået efter i samtidige danske kilder om grænsens forløb, og det er nok et emne, der også uden denne foranledning kan have interesse.

Først har jeg slået efter i professor H. Matzens »Den danske statsforfatningsret«, 1. del, side 33. Uanset at den er trykt i 1888 (altså tre år efter, at Sørensen mener grænsen er blevet ændret), står der, at grænsen er fastlagt af fredstraktaten af 30. oktober 1864, hvis artikel V bestemte den nye grænselinie; ifølge artikel VI skulle grænsen afstikkes i marken af en kommission, og efter at denne havde endt sit hverv, blev resultatet kundgjort ved bekendtgørelse af 22. juli 1865.

De nærmere bestemmelser findes aftrykt i »Håndbog i det nordslesvigske spørgsmåls historie«. Uanset at denne er trykt i 1901, kender den foruden de af Matzen nævnte bestemmelser kun til en enkelt senere grænseændringstraktat, sluttet den 12. februar 1900, da reguleringen af Fovså og Kærmølleå nødvendiggjorde nogle ubetydelige ændringer. Der nævnes intet om en grænseforskydningstraktat i 1885.

Da Sørensen ikke tror på en grænse trukket midtvejs mellem Rømø og Manø, kan vi benytte dette eksempel til at illustrere, hvorledes grænsens forløb blev fastlagt.

I fredstraktaten af 30. oktober 1864, artikel V, bestemmes »den nye grænselinie, som i Nordsøen skal gå i lige afstand imellem øerne Manø og Romø« (Haandbogen side 211).

I kommissionsprotokollen, optaget i Haderslev den 22. april 1865, lyder § 1: »Den nye grænse mellem Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig løber i Nordsøen mellem øerne Manø og Romø, i lige stor afstand fra begge.« (Haandbogen side 221).

I det danske indenrigsministeriums bekendtgørelse af 22. juli 1865 bygger man på samme formulering, men inddrager Ribe domkirke, hvis rolle i denne sammenhæng H.E.S. i bogen beklager ikke at have kunnet finde frem til. Der står: »Grænsen mellem Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs søterritorium i Nordsøen er bestemt ved en linie, dragen fra midtpunktet af afstanden mellem øerne Manø og Romø i retning af Ribe domkirkes tårn. I ringe afstand fra kysten forlader grænsen denne linie for at møde landgrænsen ved grænsepælen nr. 1.« (Haandbogen side 220).

Grænsepæl nr. 1 stod ved sydgrænsen af Vester Vedsted sogn, medens nr. 128 stod ved Hejlsmindebugtens munding.

Det er jo bemærkelsesværdigt, at man kunne nøjes med en så ubestemt angivelse som »i ringe afstand fra kysten«. Vest for linien Rømø-Manø er intet direkte angivet, som om der ikke kunne foreligge tvivl om, hvad der så gælder for Nordsøen. Om man i 1885 har løst tvivlsspørgsmål eller blot har afmærket en anerkendt grænselinie, kræver til afklaring en detailundersøgelse, som jeg gerne overlader til andre, men det kan betragtes som givet, at der ikke i dette år er sket en grænseforskydning, der har bragt nordvestspidsen af Rømø til Danmark.

Boganmeldelser

Jylland synger:

Jylland synger. SK-forlaget. Pris 41,50 kr. Melodibog.

SK-forlag. Pris 25,- kr.

Det virksomme SK-Forlag ude i det vestslesvigske, nærmere betegnet i Øster Højst, har udgivet en tredje sangbog, betitlet »Jylland synger«, en fortsættelse af de to Sønderjyske Klange I og II. Lige som i de første er her både kendte og ukendte sange og salmer, alle med melodistemme med becifring.

Som supplement udsendes samtidig en melodibog med ikke tidligere trykte melodier i klaverarrangement – her er over hundrede musikstykker medtaget.

Sangbogen har register med forfattere og komponister samt indholdsfortegnelse. Sangene er delt op i større afsnit, Historien, Salmer, Hjemstavnen, Øerne etc., en inddeling, der nu ikke er kommet med i registraturen. Men da det faktisk er vanskeligt for brugeren af bogen at vide, i hvilken kategori man skal lede efter en bestemt ting, gør det vist

ikke så meget – for Alssangen skal man for eksempel søge under øerne og ikke under hjemstavnen, og så er det jo lettere at kigge i indholdsfortegnelsen alligevel.

Det er lykkedes forlaget at få tilladelse til at medtage en række sange, der ikke før har stået i en sangbog som den foreliggende, eksempelvis af Nis Petersen, Thøger Larsen, Cecil Bødker, Niels Hausgaard og Helge Rode – enkelte sange af Kaj Munk, som han skrev kort før sin død, har indtil nu kun foreligget i korrekturtryk, men har ikke været egentlig publiceret.

Bogen er smukt trykt, og endnu bedre, den ligger godt og vægtigt i hånden, en behagelig brugsgenstand med blødt plastikbind, som utvivlsomt vil finde vej ind i de mange hjem, hvor sangen er en daglig forbrugsvare. IBS

Kai Edvard Larsen: De mange dage

(Wøldikes forlag)

Redaktør Kai Edvard Larsen, født 1901 i Århus, fra 1919 bosat i Sønderborg, har skrevet sine erindringer. Når den ene halvdel af bogen handler om Århustiden og kun den anden halvdel skildrer forfatterens oplevelser i Sønderjylland, skyldes det rimeligvis, at han tidligere på forskellig måde har behandlet det meste af det sønderjyske stof. Man kunne dog ønske, at han tog afsnit op til ny og mere dybtgående behandling, f.eks. de pressehistoriske. Han har jo oplevet hele den udvikling for de gamle sønderjyske aviser, der fik medbør, da den tyske presses fortrinsstilling forsvandt, men siden løb ind i modgang, så Sønderjyllands amt i dag står som

det eneste amt, hvori der ikke udgives en dansk avis. »En helt igennem tragisk bladpolitisk udvikling«, konkluderer Kai Edvard Larsen. Forhåbentlig griber han pennen endnu engang for at klarlægge faserne i denne udvikling.

Den foreliggende erindringsbog, der har en let selvironisk undertone, er gennemgående elskværdig i omtalen af andre, ja, selv den tyske folketingsmand Jes Schmidt, der engang af Kai Edvard Larsen blev sat eftertrykkeligt til vægs i en radiodiskussion, får nu det vidnesbyrd med på vejen, at han i Folketinget repræsenterer en linie, man ikke med føje kan indvende noget imod, og så-

ledes bidrager til at fremme en rolig og harmonisk grænsepolitisk udvikling. Det er næsten for meget af det gode.

Personregisteret bag i bogen understreger, at Kai Edvard Larsen har mødt mange mennesker. Undertiden må vi nøjes med omtalen, men morsomt er det naturligvis med de små øjebliksfotografier, f.eks. af gårdinspektøren, der slår drengene i hovedet med sit nøgleknippe, når de ikke hurtigt nok indtager deres plads i rækkerne: »Simpel børnemishandling. Hvad ville der ikke ske en inspektør, hvis han i dag anvendte en sådan

straffemetode?» Inspektøren var kaptajn Jespersen, den senere landskendte gymnastikinstruktør.

Men det er ikke blot nøgleknippet, der understreger tidernes forandring. Med Kai Edvard Larsen oplever vi den første bil, elektricitetens indtog i hjemmet, og de primitive nødtørftsforhold, både hjemme og navnlig i børnehaven, minder også om forgangne tider. Der er sket meget i Kai Edvard Larsens lange liv, og det får man et levende indtryk af gennem hans velskrevne og letlæste erindringer. *bjs.*

Thomas Dinesen: Pligtens tunge bud.

Vestkystens forlag. 330 sider. Ill. Pris 99,- kroner. Med forord af Troels Fink.

Grundlaget for Thomas Dinesens bog fra den første verdenskrig er mere end tusinde breve, som han gennem soldaterårene sendte hjem til sine forældre i Jels, og som moderen omhyggeligt opbevarede sammen med billeder og andet, der blev sendt hjem af sønnen. Erindringerne får derved et sjældent samtidspræg af friskhed – dag for dag skildres små og store oplevelser, oftest præget af stilfærdigt lune, af og til af forståeligt mismod.

Verdenshistorie fortæller han ikke, gør heller ikke forsøg derpå – det er frontsoldatens og arbejdssoldatens hverdag, han skildrer, og det gør han godt og levende.

Thomas Dinesen blev indkaldt til uddannelse i september 1915, mens hans far, der var over 45 år, måtte af sted i december samme år. Tilbage sad hans svagelige mor med seks yngre børn. Faderen kom til Elsass, og sønnen noterer blandt andet, at forældrene på grund af censuren var henvist til at korrespondere på meget dårligt tysk – de havde aldrig rigtig lært at læse og skrive tysk. Så det var et problem for faderen at skrive et brev, og det var lige så vanskeligt for moderen at læse det. For øvrigt blev faderen ret hurtigt hjemsendt af helbreds-

grunde, og han forvandt aldrig soldatertidens hårde krav til hans fysik.

Selv fik Thomas Dinesen sin uddannelse i Slesvig, og da den var afsluttet, blev han sendt til østfronten og endte helt ovre i Ukraine, før krigen endelig ophørte.

Ved fronten – afsnittet nord for Karpaterne – er han heldig. Han bliver ikke såret, undgår nærkampe, særlig tanken om bajonetangreb har fyldt ham med væmmelse, og det er den mere trivielle hverdag, der fortælles om. Han bliver imidlertid trukket ud af fronttjenesten og sat til savværksarbejde, der på mange måder er lettere end livet i skyttegravene, men alligevel kan være strengt nok.

Kosten var elendig, og man får nærmest det indtryk, at soldaterne i det væsentlige opretholder livet på små rationer af brød, en klat marmelade og, når det gik højt, en ditto margarine, hvortil kom suppe af ubestemmelig herkomst samt sort »kaffe«. Luseplagen var forfærdelig, hygiejnen ubeskrivelig dårlig, vandmangelen nærmede sig ofte det katastrofale, selv drikkevand kneb det med. En eneste gang skriver forfatteren om en tur på syv kilometer til en flod, hvor mandskabet kunne bade og vaske tøj, som

de derefter trak på, mens det endnu var vådt. Meget kan man vænne sig til – Thomas Dinesen vænnede sig i alle fald så meget til at sove primitivt, at han foretrak gulvet fremfor den bløde seng, når han var hjemme på orlov –, men alligevel undrer læseren sig over manglende betænksomhed fra højere instanser med hensyn til at gøre soldaternes daglige tilværelse blot en smule bedre. I masser af andre tilfælde fungerede den tyske grundighed perfekt, så hvorfor ikke på dette vigtige område? Ofte synes det, som om tanken simpelthen ikke er faldet nogen ind. Jerndisciplinen virkede – både opad og nedad. Opad tænkte man ikke, nedad protesterede man ikke, men tog til efterretning.

Som en rød tråd gennem hele bogen går Thomas Dinesens nære tilknytning til hjemmet og det danske.

Han glæder sig, hver gang han træffer sammen med en kammerat fra Nordslesvig, og han savner dybt muligheden for at tale dansk, når han er blandt lutter tysktalende. Hejmdal, som faderen trofast sender ham, er en stadig kilde til opmuntring, selv om bladet er censureret, og breve og pakker imødeses med forventning – han opgiver altid omhyggeligt sine skiftende adresser. Rørende er det at læse om moderens pakker med små gaver, engang således tre frikadeller indpakket i fedt. Mens feltposten normalt fungerede helt godt, var frikadellerne 3–4 måneder undervejs, men de holdt til turen, mens det gode brød var helt muldent. Dog, indholdet kunne skrubes ud, og skorpen lod sig spise. »Der skulle så lidt til at lyse op i en grå hverdag«, skriver han.

Thomas Dinesen konstaterede engang ret lidenskabslyst, at et russisk granathylster, han finder, faktisk er fremstillet af Kruppværkerne og via Japan og Rusland havnet i de tyske linier. Han kommenterer ikke fundet, kun tilføjer han, at maskingeværernes tak-tak-tak i én uendelighed er værre end granaternes hylen. Men han bliver flov,

da han opdager, at noget gullasch-konserver, der end ikke kunne bruges til hundæde, var af dansk oprindelse.

Forholdet mellem de menige soldater og officererne er stort set godt – måske har folkene været særlig heldige ved dette frontafsnit? Som et eksempel blandt flere kan nævnes en forårsorlov i 1918, der var i fare, fordi kun landmænd kunne få fri på dette tidspunkt. Thomas Dinesen klager sin nød til løjtnanten, som søger at hjælpe ham: »Har De jord derhjemme?« Og efter det benægtende svar fortsætter løjtnanten: »Nå, men Deres mor har vel en blomsterpotte?« – og så kom forfatteren på landmandsorlov.

Thomas Dinesen måtte to gange på lazaret – begge gange skadet under savværksarbejdet – og er godt tilfreds med lægerne, mens hærens tandlæger ikke just vækker hans begejstring. En tandudtrækning i rekruittiden skildres, så man sender de venligste tanker til den gamle landsbysmeds sidebestilling som tanddokter – det må bestemt have været mere lempeligt at få en tand ud hos ham –, men rekruittandlægen var ung og uøvet og skulle vel lære faget. Senere brækker forfatteren en fortand, da han bider i en gammel ost, søger trods alt læge for at få en henvisning til tandlægen og afvises. Han kan sagtens tygge suppe med resten af tænderne. Men bortset fra de nævnte småting holder helbredet forbløffende til feltlivets strabadser.

Da kampene på østfronten sluttede kort før jul 1917, måtte Thomas Dinesen tage østpå til Ukraine, og han sluttede soldatertiden i Berlin, hvortil han nåede med et lazarettog.

Her er han på våbenstilstandsdagen, han hører Liebknecht og Rosa Luxemburg tale fra den kejserlige slotsbalkon til Berlins befolkning, og han oplever lidt af revolutionen på nært hold.

Det sidste er han ikke synderlig glad for, og det lykkes for ham at komme videre med tilfældige togforbindelser mod nord. En nat

ved midnatstid står han af toget i Sommersted og begiver sig af sted den sidste milsvej til Jels – en tur, der tager ham flere timer på grund af det dårlige ben.

Tre tabte ungdomsår ligger bag ham, men

gemt i en papæske ligger hundreder af krigsdagbogsbreve og venter. De kom til at vente i næsten 60 år, før de blev taget frem, så andre kunne få glæde af dem.

Inger Bjørn Svensson

Grænselandsdagbog

VED FR. RUDBECK

SYD FOR GRÆNSEN

1. august: 18 steder i Nordfrisland tilbydes frisisk undervisning enten gennem den tyske folkehøjskole eller Dansk Voksenundervisning. I fire tyske folkeskoler, i den danske skole i Risum og i gymnasiet i Wyk har man frisisk undervisning.

2. august: Flensborg Avis advarer i en leder imod, at det nye tyske grænseforskningsinstitut opfordres til kun at beskæftige sig med aktuelle ting og fremtidsforskning men bør undgå den historiske forskning.

Kultusministeriet i Nedersachsen vil bryde tavsheden om nazitiden og har til samtlige skoler udsendt et fyldigt materiale, som redegør for denne periode.

5. august: I et læserbrev i Flensborg Avis skriver kommunerådsmedlem Jytte Andresen, Braderup, at der bør oprettes en dansk privatskole på vestkysten. Hvis man undlader dette, vil konsekvensen blive, at børn, der når den skolepligtige alder, sendes i tysk skole. Vi er i hvert fald mange, der har indtrykt af, at man nok har brug for vore stem-

mer men ikke for vore børn, slutter fru Andresen brevet.

7. august: En ny dansk børnehave i Hatsted vil stå klar til brug efter sommerferien, oplyser Dansk Skoleforening.

Om de dansk-tyske mindretalsproblemer siger den nyudnævnte statssekretær i justitsministeriet i Kiel dr. Gynter Wetzel, at gensidighedsprincippet er det afgørende, det vil sige, at begge lande er indstillet på og går ud fra at indrømme de respektive mindretal den protektion, som bør gives mindretallene, og da gensidighedsprincippet håndhæves så eklatant, er dette sikret. Måden, de to lande behandler deres mindretal på, er eksemplærisk og kan nok tages som forbillede for andre staters forhold til deres mindretal.

Til diskussionen om mindretallenes størrelse skriver Flensborg Avis, at det er svært at fastsætte det virkelige tal for et nationalt mindretal. Regnes der med 15.000 eller 22.000 tyske nordlesvigere, er det ikke forskert at anslå tallet på danske sydslesvigere til 60.000.

Flensborg by havde i 1977 et afvandringstab på 1107 personer. Heraf flyttede kun 546 ud til Flensborgs nærmeste omegn, mens

resten flyttede til andre dele af Slesvig-Holsten eller til andre forbundslande. Af de bortflyttede var 690 i alderen fra 21–48 år. Tilflytningen kom hovedsagelig fra Slesvig-Holsten.

8. august: Flensborgs 48 industrivirksomheder havde i 1977 en årsomsætning på 1.270.032.000 DM, deraf 321.275 i udlandsomsætning. Der udbetaltes 217.261.000 DM i lønninger til 8624 personer.

11. august: Vikingskibet i Haddeby nor hæves i 1979. Skibet er 16 m lang og 2,6 m bred. Omkostningerne vil beløbe sig til 2,5 mill. DM.

12. august: Ifølge ministerpræsident Gerhard Stoltenbergs opfattelse har Slesvig-Holsten rent økonomisk klaret sig bedre i de sidste år end andre forbundslande. Siden 1977 er der skabt 3000 nye arbejdspladser, og beskæftigelsen er kun faldet med 3,2 pct. mod 6,5 pct. på forbundsbasis.

14. august: Det tyske presseagentur DPA oplyser, at ca. 200 skandinaviske datterselskaber eller selvstændige virksomheder har etableret sig i Vesttyskland, heraf er de 90 pct. hjemmehørende i Sydslesvig. Ca. 30 pct. af samtlige arbejdspladser i Flensborg industri- og handelskammers område er af dansk oprindelse, og beskæftiger ca. 8000 personer ialt.

Under overværelse af en prominent forsamling indvies i Kappel det nyrestaurerede sildegærde i Slien, Europas eneste i sin art. De ældste sildegærder i Slien stammer fra tiden omkring 1345. Det nu restaurerede gærde er fra 1645.

15. august: Der er konstateret total iltmangel i en dybde på omkring 11–12 m i Flensborg fjord, og der findes praktisk talt intet organisk liv i bunden af fjorden, fremgår det af en nylig afsluttet undersøgelse.

16. august: Mosearealet i Slesvig-Holsten er siden 1880 formindsket til $\frac{1}{10}$. De tilbageværende 5500 ha mose skal nu inddrages under naturfredning.

17. august: Ifølge forslaget til finanslov for 1979 er der afsat 130 mill. kr. til det danske arbejde i Sydslesvig, heraf 93 mill. kr. til Dansk Skoleforenings arbejde, mens de 37 mill. fordeles på Sydslesvigsk Forening, Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, Dansk Centralbibliotek, Dansk Sundhedstjeneste og den danske kirke.

18. august: Gennemsnitsprisen på 1 ha landbrugsjord i Sydslesvig er steget til 18.000 DM. For enkelte jorde betales endda op til 36.000 DM. Fra 1952 steg jorden kun fra 2000 til 9000 DM. Stadig færre landmænd opgiver derfor deres bedrifter.

19. august: Ved en katastrofe nord for grænsen vil hjælpemandskab fra Flensborg uhindret kunne passere grænsen, ligesom katastrofeofre omgående kan føres til et tysk hospital, dersom det ligger nærmest.

23. august: Formanden for Sydslesvigsk Forening i Flensborg amt, skoleleder Gerhard Ernst, Husby, er bekymret over ungdommens manglende interesse for politik og kulturelt dansk foreningsarbejde og mener, at alle kræfter bør mobiliseres for at få de unge med i arbejdet.

Det under den tyske grænseforening hørende institut for grænseforskning og information håber omkring visse opgaver på et samarbejde med grænseforskningsinstituttet i Åbenrå og dannelsen af visse fælles arbejdsudvalg, oplyser instituttets leder, R. Borzikowsky.

29. august: Tysk højadel og medlemmer af fyrstelige huse kræver byrdeudligning for de i DDR tabte godser og har derfor indklaget Rendsborg-Egernførde amts byrdeudlignings-

kontor for den slesvigholstenske forvaltningsdomstol.

30. august: Den slesvigholstenske landsregering vil prøve at standse tilbagegangen i fødselstallet ved at fremme byggeriet af en-familieshuse, oplyser indenrigsminister R. Titzck. Med 50 mill. DM vil man fremme opførelsen af 18.800 huse eller lejligheder. Som ny formand for Dansk Skoleforening for Sydslesvig, vælges faktor Gert Wiencke, Flensborg, som afløser rådmænd Jacob Meyer, der ønskede at blive afløst.

31. august: Foreliggende elevtal fra en lang række danske skoler synes kun at vise en beskedent tilbagegang.

Duborgskolen kan starte det nye skoleår med 835 elever mod 747 i fjor.

Kultusminister Walter Braun bebuder en nedgang i elevtallene i Slesvig-Holsten i tiden frem til 1984 på 25 pct. I det nye skoleår vil det samlede elevtal i de tyske skoler falde med omkring 9000 elever eller 2,2 pct.

NORD FOR GRÆNSEN

1. august: Af de godt 25.000 nordslesvigere, som deltog i første verdenskrig, er kun 929 i dag tilmeldt DSK, oplyses på DSK's årsmøde i Åbenrå, hvor folketingets formand Karl Skytte bragte en hilsen.

I et dansk-tysk samarbejde under ledelse af dr. Ole Harck, Kiel, er man begyndt på en udgravning af voldstedet Trælbanken ved Højer.

Omkring 80 pct. af det tyske mindretal føler sig tilknyttet middelklassen, mens omkring 10 pct. tilhører arbejderklassen, fremgår det af en analyse udarbejdet af lektorerne Jørgen Elklit, Johan Peter Noack og Ole

Tonsgaard. De blandede ægteskaber kan blive mindretallets skæbne.

Formanden for Bund Deutscher Nordschleswiger, Gerhard Schmidt, mener ikke, at mindretallets stigende integration i det danske samfund vil true gruppens eksistens som nationalt mindretal.

2. august: Forhenværende folketingsmand og formand for Dansksindede sønderjyske Krigsdeltagere, Jens Peter Jensen, Agerskov, dør 79 år gammel.

Århus-analysen om det tyske mindretal mener, at der kun findes omkring 15.000 personer som kan regnes til tyskheden.

Gdr. Gerhard Schmidt mener heroverfor, at i henhold til deres egne beregninger ligger tallet på omkring 22.000. Fordi mange hjemmetyskere stadig holder sig tilbage fra at søge stillinger inden for den offentlige sektor, bliver deres andel procentuelt for ringe.

3. august: På et hovedstyrelsesmøde i Bund deutscher Nordschleswiger oplyses, at mindretallets arbejde nu er finansielt sikret. Under Nordisk Råds juridiske udvalgs besøg ved den dansk-tyske grænse udtrykkes bekymring for den danske grænsekontrols effektivitet. Navnlig Siltoft-grænsen betegnes som et ømt punkt. Udvalget vil derfor rette henstilling om udbygning af kontrollen.

Både toldvæsen og politi mangler mandskab, toldvæsenet alene 50 mand.

Under udvalgets besøg blev man under et møde i Tønder informeret om grænselandsproblematikken gennem indlæg af professor Troels Fink, folketingsmand Jes Schmidt og landdagsmand Karl Otto Meyer.

8. august: Jyske Telegrafregiments 2. bataljon overtager Tønder kaserne efter en parade på kirkepladsen i Tønder.

Folketingsmand Johs. Burgdorf vil af hensyn til sommerens trafikproblemer ved motorvejsudkørslen ved Bodum opfordre trafikministeren til at foranledige, at resten af mo-

torvejsbyggeriet gøres færdig i én etape i stedet for som planlagt i to.

De tyske skoler i Nordslesvig åbner med overalt tilfredsstillende elevtal og et stigende antal begyndere.

10. august: Det skæve Danmark er langsomt ved at rettes op, skriver Jydske Tidende. Indkomstudviklingen, der for hele landet har været 9,1 % var i Sønderjylland 10 og i Vejle amt 9,4 %.

Bruttoindkomsten i Sønderjylland steg i 1977 med 14 % mod 12,8 % i hele landet.

13. august: Partiet Centrum Demokraterne holder et fraktionsmøde på det tyske mødre-hjem Haus Quickborn. Der rettes en tak til Slesvigsk parti for samarbejdet.

14. august: I Syd- og Sønderjylland skal der startes en folkebevægelse for Storebæltsbroen. Den dannede komite tiltrædes af borgmester Camma Larsen-Ledet, Åbenrå, og erhvervschef Arne Jensen, Haderslev.

16. august: Slesvigsk Parti tilslutter sig planerne om et politisk samarbejde hen over midten.

Statens bloktilskud til Sønderjyllands amt beløber sig for 1979 til 336 mill. kr. hvortil kommer et beløb på 13,4 mill. i udlignings-tillæg ved overtagelse af statshospitalet.

Motorvejen fra Rise-Hjarup til Skovby skal være klar i 1981 og fra Skovby til Christiansfeldt i 1982 og dermed et år tidligere end forudsat ved sidste finanslov, fremgår det af et svar fra trafikminister Kjeld Olesen til folketingsmand Johs. Burgdorf, som finder, at der mangler god vilje hos trafikministeren.

17. august: Sønderjyllands Erhvervsråd advarer i en erklæring mod at bremse eller udskyde Storebæltsbroen. Udskydes bygningen er der stor fare for, at europæiske kapitalinteresser vil søge projektet om en bro over Østersøen fremmet.

22. august: Sønderjyllands amtsråds økonomiudvalg ser ingen interesse i et medlemskab i Arbejdsfællesskabet af europæiske grænseregioner. Amtet vil dog være repræsenteret på arbejdsfællesskabets møde i Flensborg.

23. august: De 19 tyske privatskoler besøges af 1534 elever mod 1533 sidste år. Tallet på begyndere steg fra 105 til 106.

De 25 tyske børnehaver besøges i år af 633 børn mod 598 i fjor. Siden 1965 er tallet steget fra 457 til 633.

Tønders borgmester J. Børsting Andersen opfordrer til at overveje nye former for de dansk-tyske dage, der næste år skal holdes i Åbenrå.

25. august: Overfredningsnævnet har afsluttet to store fredninger. Det drejer sig om Varnæs hoved i Lundtoft kommune og Bækkenområdet i Bov og Gråsten kommuner. Fredningerne omfatter henholdsvis 450 og 155 ha.

Efter indstilling fra Tinglevs kulturudvalg skal Burkal skole nedlægges, og Rens skole nedklassificeres til kun at tage elever op til 4. klasse. Det tyske mindretals repræsentant vil dog bevare Burkal skole.

28. august: Forfatteren Willy-August Linne-mann spørger ved åbningen af grænselandsudstillingen i Åbenrå, som omfatter 24 udstillende kunstnere, om, hvad der er årsag til den visnende slesvigske digtekunst. Mellem 1864 og 1920 og efter 1920 gjorde den litterære kunst sig stærkere gældende i grænse-landet.

30. august: Til ny forstander på Rødding højskole udnævnes cand. mag. Erik Overgaard tidligere Ry højskole. Han afløser forstander Poul Bredsdorff.

Danmarks første kvindehøjskole skal indrettes i Visby kro.

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev - Tlf. 52 25 71

Grønsejlandets liv Grønsejlandets sang

møder De i

Jydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

De gamle jyske kreditforeninger

JYDSK GRUNDEJER-KREDITFORENING
og
NY JYDSKE KJØBSTAD-CREDITFORENING
er nu

KREDIT FORENINGEN DANMARK

Herning: Århus:
(07) 12 53 00 (06) 12 53 00

IDRÆTSHØJSKOLEN I SØNDERBORG

Højskole med lederuddannelse i
gymnastik, boldspil, atletik og
svømning.

Sommerkursus for kvinder og
mænd 3. maj-28. jull.

Vinterkursus for kvinder og mænd
3. oktober-28. marts.

Skoleplan sendes.

Telefon (04) 42 18 48

Hans Jørgen Nielsen

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri A/S

Jernbanegade 8, Tønder, tlf. 72 15 50

Sønderjyllands Lånekasse

Nørregade 21 . Haderslev . Telefon (04) 52 66 33

Kontortid: kl. 9-12

Alt i kontorudstyr

P. J. Schmidt A/S

Vestergade 14, 6500 Vejens

Telf. (04) 54 12 28

ANDELSBANKEN

Sønderjyske afdelinger

Jyllands Kreditforening

HADERSLEV

TELEFON NR. (04) 52 70 00

MORSØ STØBEGODS

Aktieselskabet
N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

Selskabs- og udflugtskørsel

Ruteautomobil-Aktieselskabet
for Haderslev Amt og By
Haderslev, tlf. (04) 52 38 55

Ladelund Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

A/S Sønderjydske Frøforsyning Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

OVE ARKIL A/S
CIVILINGENIØR - ENTREPRENØR
HADERSLEV

KREDIT FORENINGEN DANMARK

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

Sønderjysk Månedsskrifts adresse:

H. P. Hanssensvej 9, Haderslev, tlf. (04) 52 17 37.

Redaktøernes adresser:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder, tlf. (04) 72 18 78.

Viceskoleinspektør Chr. Stenz, Tøndervej 173, Åbenrå, tlf. (04) 62 14 50.

Cand. polit. Inger Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev, tlf. (04) 52 17 37.

Ekspedition: Historisk Samfund for Sønderjylland. Landsarkivet. 6200 Åbenrå. Tlf. (04) 62 46 83. Giro 4 26 82.

Værksted for arkæologi og kulturhistorie

Studier af sønderjyske fortidsminder – Aktiv deltagelse i udgravninger – Indsamling af folkeminder – Medvirken i udstillingsarbejde.

Arbejdet ledes af mag. art. Niels Sterum.

Lange kursus: 2 måneder januar–februar, 3 måneder marts–maj, 5 måneder januar–maj.

Korte kursus juni–november.

Løgumkloster Højskole, 6240 Løgumkloster

Telf. (04) 74 33 25, kontor mandag–fredag kl. 10.30–13.00.

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

DANEBOG HØJSKOLE – ALS

3 mdr. sommer-, 5 mdr. vinterskole

Tlf. (04) 46 41 12

Mogens Hemmingsen

SØNDERBORG HANDELSSKOLE

Handelsgymnasium – Handelshøjskole-afdeling

Sdr. Landevej 30 – Tlf. (04) 42 55 25

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM ½ • VOJENS

De fleste ta'r os for pengenes skyld

I Sparekassen træffer De folk med økonomi som speciale.

Fagfolk, som ved, hvordan man får noget ud af pengene, og som gerne vil hjælpe Dem til en god handel. Det kalder vi Sparekassens Økonomi-service.

Tal med Sparekassen, før De handler. Uanset om det gælder køb og salg af værdipapirer, eget hus eller bare almindelige daglige økonomiske spørgsmål.

De er altid velkommen!

Økonomiservice -

Spørg

SPAREKASSEN